

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
मूलप्रवाहीकरण रणनीति-२०७८

परिवर्तन गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

पुतलाचौर रोल्पा, लुम्बिनी प्रदेश

परिवर्तन गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पुतलीचौर, धोल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल
(प्रशासन योजना तथा अनुगमन शाखा)
२०७३

प.सं: २०७८/०७९
प.सं:

८८५७८८५००९

शुभकामना मन्तव्य

लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको सन्दर्भमा नेपाल पक्ष राष्ट्र भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानून तथा महासन्धीहरूको कार्यान्वयन गर्ने र नेपाललाई लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीमैत्री बनाउने सन्दर्भमा नेपालको संविधानले लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय विभेदको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामुलक सिद्धान्तका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ। नेपालको संविधान बमोजिम जारी गरिएका लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तथा कानूनहरूले लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धमा निरोधात्मक तथा नियमनकारी प्रावधानहरूको व्यवस्था गरेको छ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले पनि लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धीत विषयलाई जोड दिदै यसलाई प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीति तथा कानूनको स्थानीयकरण गरी गाउँपालिकालाई लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीमैत्री बनाउन परिवर्तन गाउँपालिकामा प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान लुम्बिनी प्रदेश नेपालगञ्ज बाँकेको सहयोग र ग्रामिण विकास तथा चेतना समाज (रुडास) नेपालको सहजीकरणमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति, २०७८ तयार गरिएको छ। यस रणनीतिले गाउँपालिकाको नीति, कानून, योजना कार्यक्रम सेवा प्रवाह र संस्थागत संरचनालाई लैससासमैत्री, संवेदनशील तथा उत्तरदायी बनाउन लैससासंग अन्तरसम्बन्धीत मुद्दाहरूलाई विकास प्रक्रियामा समावेश गर्न, महिला तथा पिछडिएका वर्ग समुदायको सशक्तिकरण गर्दै विकासका कार्यक्रमको लाभ प्राप्तिमा न्यायोचित अवसर सुनिश्चित गर्न समाजमा वञ्चितकरणमा परेका सबै समुदायलाई समग्र विकास प्रक्रियामा सहभागिता सुनिश्चित गर्न मार्गनिर्देशन गर्ने विश्वास लिएको छ। यो रणनीति तयार गर्न सहयोग गर्ने प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, सहजीकरण गर्ने संस्था रुडास नेपाल र आफै प्रत्यक्ष सहभागी भएर कार्य गर्ने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि मित्रहरू र सम्पूर्ण कर्मचारीहरू लगायत सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। साथै यो रणनीति कार्यान्वयनमा पनि सबैको साथ र सहयोग को अपेक्षा गर्दछु।

धन्यवाद।

(सुक बहादुर बुढा मगर)
अध्यक्ष
सुक बहादुर बुढा मगर
अध्यक्ष

समृद्धि, सुरक्षित, सामाजिक न्याय र सुशासन युक्त परिवर्तन गाउँपालिका

विषयसूची

परिच्छेद १ : लैससास रणनीतिको पृष्ठभूमि तथा परिचय

१.१. पृष्ठभूमि	१-२
१.२. परिवर्तन गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय	२
१.३. लैससास रणनीति निर्माणको उद्देश्य र विधि प्रक्रया	२-३
१.४. संक्षिप्त नाम र परिभाषा.....	३-५

परिच्छेद २ लैससासको बिद्यमान अवस्था तथा सन्दर्भ विश्लेषण

२.१. परिवर्तन गाउँपालिकाको राजनैतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था विश्लेषण.....	५-७
२.२. लक्षित समूह प्राथमिकिकरण र प्रमुख सवाल पहिँचान	७-९
२.३. लैससास क्षेत्रमा क्रियाशिल सरोकारवाला विश्लेषण	९-१३
२.४. गाउँपालिकाको सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौती विश्लेषण	१४
२.५. गाउँपालिका र वडागत रुपमा लैससासमा प्रमुख सवालहरु	१५
२.६. गाउँपालिकाको आगामी लैससास रणनीतिका लागि लक्षित कार्यक्षेत्रहरु	१५-१६
२.७. गाउँपालिकाको लैससास रणनीतिको समयबद्धी	१६-१७

परिच्छेद ३ लैससास रणनीतिको परिकल्पना, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य, मुल्यमान्यतन, औचित्यता, प्रमुख रणनीति तथा कार्यनीति र कार्ययोजना

३.१. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको परिकल्पना	१७
३.२. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको ध्येय	१७
३.३. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको लक्ष्य	१७
३.४. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको उद्देश्यहरु.....	१७
३.५. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको मुल्यमान्यता	१७-१८
३.६. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको औचित्यता	१८
३.७. लैससास सम्बन्धी प्रमुख रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	१८-२३
३.८. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीति कार्यान्वयन कार्ययोजना	२४-२६

परिच्छेद ४ लैससास रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रणाली

४.१. लैससास रणनीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागतसंयन्त्र.....	२७-२८
४.२. लैससास रणनीति कार्यान्वयनका लागि स्रोत परिचालन	२८
४.३. अनुगमन प्रणाली	२८-३१
४.४. सम्भावित जोखिम तथा जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरु	३१-३२
४.५. कानुनी व्यवस्था तथा पुनरावलोकन	३२-३३

अनुसुची :

अनुसुची १. लैससास रणनीति निर्माण तथा कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकास्तरीय कार्यदलको विवरण	३३-३७
अनुसुची २. गाउँपालिका भित्र क्रियाशिल सरोकारवालाहरुको बवरण	
अनुसुचि ३. समूह छलफलमा सहभागिहरुको विवरण	
अनुसुचि ४. लैससास रणनीति निर्माण कार्यशालामा सहभागिहरुको विवरण	
अनुसुचि ५. लैससास निर्माण क्रममा अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएका दस्तावेजहरु	

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति

परिच्छेद १

पृष्ठभूमि तथा परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ । संविधानको भाग ३ मा उल्लेखित मौलीक हक अन्तर्गत धारा १८ मा समानताको हक, धारा २४ मा छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, धारा २९ मा शोषण विरुद्धको हक, धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत समान वंशीय अधिकार, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकार, राज्यका सबै निकायमा सहभागिता हुने अधिकार, सम्पत्ति तथा पारिवारीक मामिला सम्बन्धी अधिकार, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदको व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी धारा ३९ मा बालबालिकाको हक, धारा ४० मा दलितको हक, धारा ४१ मा जेष्ठ नागरीकको हक धारा ४२ मा सामाजिक न्यायको हकको व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधान बमोजिम जारी गरिएका राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति २०७७, सामाजिक समावेशीकरण नीति २०७८ नमुना, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता स्थानीयकरण रणनीति २०७५, बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५, मुलुकी देवानी (संहिता) २०७४ र मुलुकी अपराध (संहिता) २०७४, लगायत राष्ट्रिय नीति तथा कानूनहरुले लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धमा निरोधात्मक तथा नियमनकारी प्रावधानहरुको व्यवस्था गरेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को प्रस्तावनामा नै लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । ऐनको दफा २४ उपदफा (२) मा स्थानीय तहले योजना बनाउँदा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुनेगरी सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूल, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । उक्त ऐनमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम कर्तव्य तथा अधिकारमा लैससास सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ भने वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्यांक संकलन, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने आदि व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा महिला तथा पिछडिएको वर्गको सहभागितामा जोड दिइएको, योजना बनाउदा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने योजना छनौटमा जोड दिदै लैससास प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सन्दर्भमा नेपाल पक्ष राष्ट्र भएका अन्तराष्ट्रिय कानून अन्तर्गत महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन महासन्धी १९७९ ले महिलाको मानव अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । त्यसैगरी संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको प्रस्ताव नंबर १३२५ र १८२० ले ससस्त्र द्वन्द्वको समय र द्वन्द्व पश्चात हुने यौनजन्य हिंसा विरुद्ध न्याय र शान्ति प्रक्रियामा महिलाको सहभागिताको विषय सुनिश्चित गरेको छ । बाल अधिकार महासन्धी १९८९ ले

बालबालिकाको अधिकार संरक्षण र प्रबर्द्धन सुनिश्चित गरेको छ । सन १९९५ को बेइजिङ सम्मेलनको घोषणापत्रमा उल्लेखित महिलाका १२ वटा सरोकारका विषयहरु समावेश गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष्य २०३० को लक्ष्य नं ५ ले लैंगिक समानता र लक्ष्य नं १६ ले दिगो विकासको लागि शान्तिपुर्ण तथा समावेशी समाजको प्रबर्द्धन गर्ने, न्यायमा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेहि र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने विषय उल्लेख गरेको छ । माथि उल्लेखित राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय नीति तथा कानूनहरुको स्थानीयकरण गरि परिवर्तन गाउँपालिकालाई लैससासमैत्री बनाउन लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीतिले मार्गर्दिश गर्ने विश्वास गरिएको छ ।

१.२. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय :

रोल्पा जिल्लाको १० वटा स्थानीय तहहरु मध्ये परिवर्तन गाउँपालिका एक हो र यो गाउँपालिका रोल्पा जिल्लाको पश्चिम क्षेत्रमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकालाई भेगीय हिसावले पश्चिम रोल्पा पनि भनिन्छ । साविकका ५ वटा गाविस मिलेर बनेको यो गाउँपालिका ६ वटा वडामा विभाजिन गरिएको छ । १० वर्षे सशस्त्र जनयुद्धको एउटा महत्वपूर्ण उद्गमस्थल मानिने परिवर्तन गाउँपालिका भौगोलिक विकटता सहित वन तथा जैविक विविधताले धनी रहेको छ । ढाडढुङगाड र चुनवाङ खोला मुख्य पानी बग्ने ठुला खोला मानिन्छन् । पूर्वमा थवाङ गा.पा., पश्चिम सुकिदह (गंगादेव गा.पा.) उत्तरमा रुकुम र दक्षिणमा माडी गा.पा. र रोल्पा न.पा. पर्दछ । हावापानी उष्ण, शम शितोष्ण शित तथा तापक्रम ३.६ देखि ३१.२ डिग्री सेल्सियस सम्म र वर्षा औषतः १३.८८ देखि १८.३६ मिलि लिटर यस पालिकामा हुन्छ । यो गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १६३.०१ वर्ग कि.मि. रहेको छ, जसमध्ये सबैभन्दा कम क्षेत्रफल ३ नं. वडाको १२.६८ वर्ग कि मि र सबैभन्दा बढि वडा नं १ को ४७.७६ वर्ग कि.मी हेको छ । वि सं २०६८/६९ सालको जिल्ला वन कार्यालयको तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा ८,००० हेक्टर वन छ । गाउँपालिकाको करिव २८ प्रतिशत भूभाग कृषिकोलागि योग्य हुँदा हुँदै पनि पर्याप्त सिंचाईको श्रोत नहुँदा खेतियोग्य जमिनको ७९ प्रतिशत जमिन आकाशे पानीमा भरपर्नु पर्ने अवस्था छ ।

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ४३३५ छ, भने कुल जनसंख्या २४,८६१ मध्ये पुरुष १२,४०५ र महिला १२,४५६ यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दछन् । यस परिवर्तन गाउँपालिकामा जातीय हिसाबले मिश्रीत वसोवास रहेको छ । विभिन्न जात जातीहरु सामाजिक सदभाव कायम रहेको देख्न र पाउन सकिन्छ । यस गाउँपालिकाको सबै वडामा सडक संजाल जोडीए पनि धुलौटे तथा कच्ची सडक भएकोले वर्षदको समयमा नियमित हुन नसक्दा स्वास्थ्य सेवा, प्रजनन स्वास्थ्य सेवा लगायत गाउँपालिकाबाट लिने सेवाहरुमा समेत सहज पहुँच छैन ।

१.३. लैससास रणनीति निर्माणको उद्देश्य र बिधि तथा प्रक्रिया :

१.३.१. लैससास रणनीतिको उद्देश्यहरु :

लैससास रणनीतिको मुख्य उद्देश्य लैससास अबधारणा अनुसार यसको प्रयोगलाई सरलीकृत रुपमा स्थानीयकरण गरि गाउँपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकास यजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायी र दिगो विकास बनाउन आर्थिक स्रोतको सुनिश्चतता, उपलब्धी तथा लाभको समतामूलक वितरण र उपयोगी बनाउने रहेको

क. गाउँपालिकाको नीति, कानून, योजना, कार्यक्रम, सेवा प्रवाह र संस्थागत संरचनालाई लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति मार्फत लैससासमैत्री, संबेदनशिल तथा उत्तरदायि बनाउन सहयोग गर्ने ।

- ख. लैससाससंग अन्तरसम्बन्धीत मुद्दाहरुलाई विकास प्रक्रियामा समावेश गर्ने ।
- ग. महिला तथा पिछडिएका वर्ग समुदायको सशक्तिकरण गर्दै विकासका कार्यक्रमको लाभ प्राप्तीमा न्यायोचित अवसर सुनिश्चित गर्ने ।
- घ. समाजमा बञ्चितकरणमा परेका वर्ग, लिंग, क्षेत्रका समुदायलाई सशक्तिकरण माध्ययबाट पारिवारिक तथा स्थानीय स्रोत उपयोगमा समानुपातिक पहुँच र समग्र विकास प्रक्रियामा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

१.३.२. लैससास रणनीति निर्माणको विधि तथा प्रक्रिया :

यस गाउँपालिकाको लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति निर्माण क्रममा निम्न विधि तथा प्रक्रियाहरु अवलम्बन गरिएको छ ।

- क) लैससास रणनीतिको खाका अनुसार आवश्यक गाउँपालिकाको रणनीति तयारी क्रममा आवश्यक सुचना तथा तथ्यांक संकलनका लागि गाउँपालिकास्तरीय कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न ।
- ख) रणनीति निर्माण क्रममा आवश्यक सहयोगी दस्तावेज संकलनका लागि गाउँपालिकासंग समन्वय ।
- ग) लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीतिको खाका अनुसार आवश्यक सुचना तथा तथ्यांक संकलन र विश्लेषणका लागि समूह छलफल ।
- घ) लैससास रणनीति निर्माण तथा कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकास्तरीय कार्यदल गठन ।
- ङ) रणनीति तयार गर्ने क्रममा गाउँपालिकाबाट जारी गरिएका विभिन्न ऐन, कार्यविधि तथा निर्देशिका संकलन तथा अध्ययन ।
- च) रणनीति तयार गर्ने क्रममा लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय कानून तथा नीति र अन्तराष्ट्रिय कानूनहरुको अध्ययन ।

१.४. संक्षिप्त नाम र परिभाषा :

१.४.१. संक्षिप्त नाम : यस रणनीतिको नाम लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीति २०७८ रहनेछ । यो रणनीति स्थानीय सरकारले स्विकृत गरेको मीति देखि लागु हुनेछ ।

१.४.२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस रणनीतिमा

- क) **रणनीति** भन्नाले: परिवर्तन गाउँपालिकाको लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति २०७८लाई सम्झनु पर्दछ ।
- ख) **गा.पा.** भन्नाले : परिवर्तन गाउँपालिका सम्झनु पर्दछ ।
- ग) **लैससास** भन्नाले : लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्झनु पर्दछ ।
- घ) **लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण** भन्नाले महिला, पुरुष वा लैंगिक तथा योनिक अल्पसंख्यक र विभिन्न सामाजिक समूहहरु बिचको असमान सक्ति सम्बन्धलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिँचान भएका व्यक्तिहरुका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि गरिने प्रयासलाई सम्झनु पर्दछ ।

ड) लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण (Gender Mainstreaming) भन्नाले स्थानीय तह तथा विद्यमान सबै सार्वजनिक संरचनाहरू लगायत सबै विषयगत क्षेत्रका कानून, नीति, कार्यक्रम तथा योजना तर्जुमाका हरेक चरणमा लैङ्गिक समानतालाई आन्तरिकीकरण गर्ने स्थिति नै लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणलाई जनाउँछ ।

च) लैङ्गिक समानता (Gender Equality) भन्नाले समाज तथा राज्यको सबै अंग र तह र क्षेत्रमा महिला, पुरुष वा लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक बीच समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्था वा वातावरणलाई जनाउँछ ।

छ) लैङ्गिक समता (Gender Equity) भन्नाले अवसर र न्यायबाट वञ्चित महिला, पुरुष वा यौनिक तथा अल्पसंख्यक व्यक्तिलाई समानतामा पुर्याउन अवलम्बन गरिने सकारात्मक विभेद वा विशेष प्रयासलाई सम्झनु पर्दछ ।

ज) सामाजिक समावेशीकरण (Social Inclusion) भन्नाले समाजमा पछाडी पारिएका लिङ्ग, वर्ग, जातजाती, समुदाय लगायत वञ्चित वर्ग समुदायलाई विकासका अवसरमा प्रत्यक्ष सहभागी गराई सार्वजनिक सेवा, स्रोत, सुविधामा पहुँच बृद्धि गर्नुलाई सम्झनु पर्दछ ।

झ) सामाजिक बञ्चितकरण (Social Exclusion) भन्नाले लैङ्गिकता, जात, जाती, धर्म, क्षेत्र, अपाङ्गता आदीको आधारमा व्यक्ति, वर्ग वा समुदायलाई सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक र राजनीतिक क्षेत्रमा पाखा वा किनारा लगाई आफ्नो क्षमता अनुसार सहभागी हुने अवसर र त्यस्तो अवसरबाट प्राप्त हुन सक्ने लाभ र प्रतिफलबाट वञ्चित गराइनु हो ।

ञ) वञ्चित समूह भन्नाले लामो समय देखि आर्थिक, सामाजिक र भौगोलिक कारणले पछाडी पारिएका महिला, दलित, जनाजाती, जेष्ठ नागरीक, अति विपन्न, दुर्गम बस्तीमा बसोबास गर्ने व्यक्ति वा समुदाय सम्झनु पर्दछ ।

ट) लैङ्गिक संवेदनशिल (Gender Sensetive) : सेवा प्रवाह प्रक्रिया र नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमाका सबै चरणहरूमा महिला पुरुष र तेस्रो लिङ्गीहरूका विशेष आवश्यकता र प्राकृतिक अवस्था अनुसार उनीहरूको सन्तुलित विकास, सार्वजनिक लाभ प्राप्तीको सुनिश्चितता र अधिकार प्राप्ती प्रति गम्भीर हुनुलाई सम्झनु पर्दछ ।

ठ) लैङ्गिकता (Gender) भन्नाले कुनै पनि मानिस लिंगको आधारमा महिला वा पुरुष वा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक भएकै कारण समाजद्वारा उनीहरूलाई दिइने विभेदपूर्ण कामको भूमिका, उनीहरू प्रति गर्ने विभेदपूर्ण सामाजिक व्यवहार र उनीहरूलाई हेर्न असमान दृष्टिकोण लाई जनाउँछ ।

ड) लैङ्गिकमैत्री (Gender Friendly) : समाज वा राज्यको हरेक संरचना र नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमाका सबै चरणहरूमा महिला, पुरुष वा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यकका विशेष आवश्यकताहरू सम्बोधनका लागि गरिने प्राथमिकपूर्ण व्यवहारलाई सम्झनु पर्दछ ।

ढ) CEDAW : (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) भन्नाले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन सम्बन्धी महासन्धि सन् १९७९ लाई जनाउँछ ।

ण) CRC भन्नाले बाल अधिकार महासन्धी (Child Rights Convention) सन् १९८९ लाई जनाउँछ ।

त) BPFA भन्नाले बेइजिङ कार्ययोजना (Beijing Platform of Action) सन् १९९५ लाई जनाउँछ ।

थ) सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र भौगोलिक विकटताको कारण पछाडी पारिएका तथा सार्वजनिक सेवा, सुविधाको अवसरबाट बञ्चित र बिभेदमा परेका साथै संघिय कानुन बमोजिम मानव बिकाको स्तरभन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्भन्नु पर्दछ ।

द) लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट भन्नाले लैंगिक समानताका लागि बजेटको सुनिश्चिततालाई सम्भन्नु पर्दछ ।

ध) लैङ्गिक प्रभाव विश्लेषण भन्नाले स्थानीय नीति, योजना तथा कार्यक्रमबाट सबै बर्ग, जाताजती, क्षेत्रका महिला, पुरुषले प्राप्त गरेको लाभ वा अवस्थाको लेखाजोखालाई सम्भन्नु पर्दछ ।

न) खण्डकृत तथ्यांक भन्नाले सबै जाताजती, लिङ्ग, बर्ग, क्षेत्रका महिला, पुरुष तथा यौनिक एवं लैंगिक अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत समुदाय, शारिरिक अवस्था आदि समूहहरुको तहगत तथ्यांकलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

परिच्छेद २

लैससासको बिद्यमान अवस्था तथा सन्दर्भ विश्लेषण

२.१ परिवर्तन गाउँपालिकाको राजनैतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था विश्लेषण :

परिवर्तन गाउँपालिकाको बिद्यमान राजनैतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । विश्लेषणले आगामी दिनमा लैससासको क्षेत्रमा के कस्तो आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक योजना तथा नीति र कार्यक्रमका बिषयहरु उठान गर्न सहयोग गर्नेछ ।

२.१.१. राजनैतिक अवस्था

यस गाउँकार्यपालिकाको प्रशासनिक संरचनागत ढाँचा अन्तर्गत ६ वटा वडामा विभाजित छ । यस गाउँकार्यपालिकामा जम्मा संख्या: १४ जना सहभागिता रहेकोमा महिलाको संख्या ५ जना (३५.७१ प्रतिशत) र पुरुषको संख्या ९ जना (६४.२८ प्रतिशत) छ भने जातीगत हिसावले दलितको संख्या ५ जना (३७.७१ प्रतिशत) जनजातीको संख्या ८ जना (५७.१४ प्रतिशत) र अन्य संख्या १ जना (७.१४) र जम्मा सहभागि मध्ये अपांगता भएका व्यक्तिबाट १ जना ७.१४ प्रतिशत) को सहभागिता रहेको छ । यस गाउँपालिकामा गठन भएका उपभोक्ता समिति लगायत कार्यपालिका र गाउँसभामा महिला, दलितको प्रतिनिधित्व बिषयमा कानुनले तोके बमोजिमको सहभागिता सुनिश्चित भएको भएपनि जनजातीको बाहुल्यता रहेकोले गाउँपालिकाको अध्यक्ष र वडा अध्यक्ष जस्तो नेतृत्वदायि भूमिकामा जनाजतीको सहभागिता सन्तोषजनक रहेपनि उपाध्यक्ष बाहेक अन्य निर्णायक भूमिकामा महिला, दलित, अपांग जस्ता अन्य पछाडी परेका समुदायको सहभागिता सुन्य रहेकोले निर्णायक भूमिकामा लक्षित समूहको सक्रिय सहभागिता बढाउन लैससास रणनीति नअरुपुप वार्षिक योजना र कार्यक्रम तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुन आवश्यकता छ । कानुनले अनिवार्य गरेकोमा बाहेक अन्य भूमिकामा महिला लगायत पछाडी परेका बर्गको सक्रिय सहभागिता बृद्धिका लागि राजनैतिक चेतनास्तर र क्षमता बढाउन जरुरी छ । यस गाउँपालिकाका बिभिन्न वडामा परिचालित अधिकांस उपभोक्ता समितिहरुमा ४० प्रतिशत भन्दा पनि बढी महिलाको सहभागिता देखिनु सकारात्मक भएपनि अझपनि महिलाले नेतृत्व गरेको ओजनाको कार्यान्वयन तथा भुक्तानी प्रक्रियामा पुरुषहरुकै पुर्ण सहयोग लिनुपर्ने र वास्तविक आमदानी खर्च बारे पुर्ण जानकारी राख्न नसक्नुले उनीहरुको अर्थपुर्ण सहभागिता बृद्धि गर्नका लागि क्षमता विकास गरी जिम्मेवारी वहन गर्नसक्ने बनाउन जरुरी देखिन्छ । राज्यका हरेक निकायमा ३३

प्रतिशत महिला र समावेशी सहभागिताको कानुनी प्रावधानले समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गरेपनि अर्थपूर्ण सहभागिताका लागि लक्षित बर्ग समुदायको क्षमता विकास र आर्थिक शसक्तिकरणको क्षेत्रमा योजना तथा कार्यक्रम विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा क्रियाशिल सबै राजनैतिक दलहरूको गाउँकमिटीमा महिला सहभागिता ३३ प्रतिशत र सामाजिक रूपले समावेशी सहभागिता अनिवार्य गरिए पनि निर्णायक भूमिकामा न्यून सहभागिता भएकोले महिला लगायत अन्य लक्षित समूहको राजनैतिक पहुँच बृद्धि गरी निर्णायक भूमिकामा क्रियाशिल हुनका लागि सबै लक्षित समूहमा राजनैतिक चेतनास्तरक क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ।

२.१.२. सामाजिक अवस्था विश्लेषण :

सामाजिक हिसावले परिवर्तन गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाती, लिंग, भाषा, बर्ग, धर्म मान्ने समुदायको बसोबास रहेको छ । मगर जातीको बाहुल्यता रहे पनि दलित, ब्राह्मण क्षेत्री लगायत अन्य जातीको बसोबास रहेको छ । जातजाती तथा धर्मका आधारमा भाषा, भेषभुषा, रहन सहन र संस्कृति फरक फरक छन् । यस गाउँपालिकाका बासीन्दाहरूको मुख्य जाडपर्व: दशैं, तिहार माघी, घिउ पर्व, तिज पर्व हुन । गाउँपालिकामा जनसंख्याको अवस्था महिला ५०.१२ प्रतिशत, पुरुष ४९.८८ प्रतिशत रहेको छ ।

समाजम विद्यमान पित्रसतात्मक सोच र व्यवहारबाट परिवर्तन गाउँपालिका पनि अछुत रहनन सकेको छैन । लैंगिक विभेद, बोक्सीतथा धामीभाक्री प्रथा, बाल विवाह, बहु विवाह, जातिय विभेद, घरेलु हिंसा र लैंगिक हिंसा जस्ता सामाजिक कुप्रथा र गलत सामाजिक अभ्यासहरू अझै कायमै छन् । परिवार एवं समाजमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीताका सम्बन्धमा केही सकारात्मक परिवर्तनका प्रयासहरू थालनी भएपनि लैंगिक तथा सामाजिक रूपले समान अवसर र समान पहुँच हुन नसकेको कुरा निर्णायक भूमिकामा महिला सहभागिता र अवरमा तथा सुचनामा न्यून संख्यामा मात्र पहुँचको स्थितिले स्पष्ट पार्दछ । कानुनी रूपमा प्रदान गरिएको प्रजनन तथा सुरक्षित मातृत्वको अधिकार समेत महिलाहरूले निर्बाध रूपमा उपयोग गर्न सकिरहेको पाइदैन ।

यस गाउँपालिकामा विद्यमानलैंगिक विभेद, सामाजिक असमानता लगायतका गलत सामाजिक अभ्यास र कुरीतिहरू बिरुद्ध विभिन्न सकारात्मक प्रयासहरू गरिए पनि लैंगिक विभेद, घरेलु हिंसा, बोक्सी तथा धामीभाक्री प्रथा, जातीय छुवाछुत कायमै छन् ।

२.१.३. आर्थिक अवस्था :

परिवर्तन गाउँपालिकाको अर्थिक स्रोतको रूपमा मुख्य पेशा कृषि व्यवसाय मानिए पनि लगभग ८१.८५ प्रतिशत जनता परम्परागत कृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । जसमा खेतिपाती तथा पशुपंक्षी पालनमा संलग्न रहेको जनसंख्या विवरणमा उल्लेख छ । यसैगरि यस गाउँपालिकाका केही जनसंख्या गैरकृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । यस्ता गैरकृषि पेशा अर्न्तगत यहाँ सबैभन्दा धेरै व्यक्तिहरू व्यापारमा आवद्ध रहेका छन् । यसबाहेक नोकरी, वैदेशिक रोजगारी, भारतको रोजगारी, दैनिक ज्यालादारी, उद्योग लगायतका गैरकृषिपेशा यहाँका वासिन्दाहरूको जीवननिर्वाहको आधार रहेको छ । यस गाउँपालिकामा रोजगारीका हिसावले पुरुषहरूको संलग्नता बढी देखिएपनि आर्थिक नियन्त्रणकारी भूमिकामा महिलाहरू

सक्रिय रहेको पाइन्छ । पारिवारिक तहको आर्थिक कारोवार महिलाहरूको जिम्मामा दिने प्रचलन छ । समान कामको समान ज्याला अभ्यास गरिएको छ । सामी परियोजनाले आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ मा गरेको सर्वेक्षण अनुसार यस गाउँपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारीमा जाने पुरुषहरूको संख्या १४६३ जना मध्ये महिला ६८ जना र जातीगत हिसावले दलित: ५०५ जना, जनजाती ६८८ जना र बाहुन क्षेत्री ४४८ जना रहेको छ । उक्त तथ्यांक अनुसार वैदेशिक रोजगारीमा पुरुषहरूको संलग्नता बढी देखिएपनि पछिल्लो समयमा महिलाहरूको पनि वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको पाइन्छ ।

स्थानीयस्तर लगायत भारतमा समेत ज्यालामजदुरी गर्न जानेको संख्या पनि त्यत्तीकै आकर्षित र बढ्दो क्रममा छ । आर्थिक रुपमा क्रियाशिल जनशक्तिको केही हिस्सा व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन तर्फ आकर्षित छन् भने न्यून संख्यामा कपडा उद्योग, अल्लो धागो उद्योग, सिस्नो पाडर निर्माण, जडीबुटी, मौरीपालन, होटल व्यवसाय, फर्निचर लगायतका साना तथा घरेलु उद्योगमा संलग्न भएको पाइन्छ ।

२.२ लक्षित समुदाय नक्सांकन तथा प्राथमिकिकरण र सवाल पहिँचान :

परिवर्तन गाउँपालिकाले विद्यमान आर्थिक सामाजिक र राजनैतिक अवस्था, अवसर तथा सेवामा पहुँच तथा नियन्त्रण, नेतृत्व तहमा सहभागिता, भौगोलिक विकटता लगायतका विषयहरूलाई आधार मानि बञ्चित तथा पछाडी पारिएका वर्ग समुदायहरूको नक्सांकन गरि लक्षित समूह पहिँचान गरेको छ । त्यसैगरी लक्षित समूहको विद्यमान आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक अवस्थाका आधारमा विद्यमान सवालहरू पहिँचान गरिएको छ । गाउँपालिकाको नक्सामा सबै वडाहरूमा लक्षित समूह छरिएर रहेको पाइन्छ । लक्षित समूह र तिनका मुख्य सवालहरू निम्न बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

२.२.१ परिवर्तन गाउँपालिकाका लक्षित समूह प्राथमिकिकरण	२.२.२. लक्षित समूहका सवालहरू
१) महिला	क) शिक्षा, स्वास्थ्य, सुचना र रोजगारीका अवसरहरूमा समान पहुँच नहुनु ख) न्यून आयस्रोत र पारिवारिक सम्पत्ति तथा सार्वजनिक स्रोतमा पहुँच कमी । ग) घरेलु हिंसा, यौनजन्य दुरव्यवहार, बलात्कार, बहुविवाह, अन्तरजातिय विवाह लैंगिक विभेद जस्ता अपराध तथा विभेदको शिकार बन्नु । घ) निर्णायक तहमा प्रतिनिधित्व र अर्थपुण सहभागिता कमी । ङ) मानशिक स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित च) हिंसा पिडितहरूलाई सुरक्षित आवास तथा संरक्षण प्रणालीको कमी । छ) महिला हक अधिकार विषयमा कानुनी प्राबधान बारे जानकारी र न्यायमा पहुँच कमी, ज) प्रजनन अकारको उपयोग र सुरक्षित प्रसुती सेवाको सुनिश्चितता नहुनु । झ) एकल महिला भएको कारण सामाजिक असुरक्षाको कमी । ञ) एकल महिलाहरू अपमानजनक व्यवहारको शिकार हुनु । ट) एकल महिलाहरूको निर्णायक तहमा पहुँत न्यून

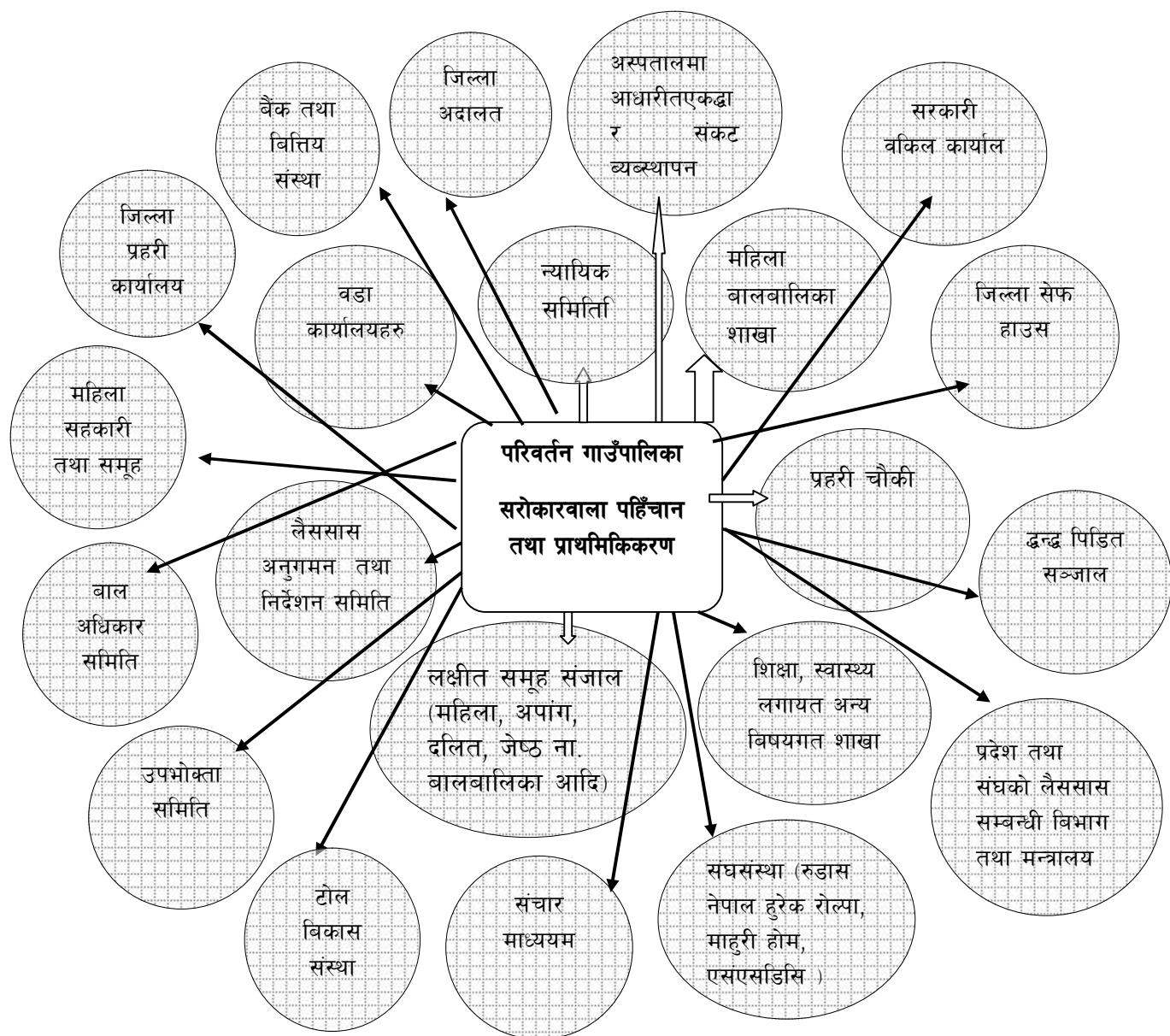
२) बालबालिका	<p>क) बालबालिकाहरु बाल श्रम, बाल यौन दुरव्यवहार तथा शोषण लगायतका विभेद जन्य कार्यबाट पिडित छन् ।</p> <p>ख) बाल विवाह कायमै रहनु</p> <p>ग) बालविवाहलाई समाजले सहजै स्विकार गर्नु ।</p> <p>घ) बालमैत्री संरचना /व्यवहार /खेल मैदान /बालउद्यान नहुनु ।</p> <p>ङ) सबै सार्वजनिक स्थानमास्तनपान कक्ष नहुनु ।</p> <p>च) बालिकाहरुमा हिंसा वा दुर्यवहारबाट बच्नका लागि आत्मरक्षा शिप नहुनु।</p> <p>छ) बेसाहारा तथा अविभावक विहिन बालबालिकाहरुलाई बैकल्पीक हेरचाह तथ संरक्षणको अभाव ।</p> <p>ज) अतिविपन्न भौगोलिक विकटताका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच कम हुनु</p> <p>झ) पोषणको कमी ।</p> <p>फ) यौन दुरव्यवहार, हिंसा र अपहेलनाका कारण मानसिक स्वास्थ्य समस्याको शिकार बन्नु ।</p>
३. दलित	<p>क) अन्धविश्वास र छुवाछुत कायमै छ ।</p> <p>ख) खण्डकृत तथ्यांक नभएकोले दलित भित्रको दलित महिला, दलित अपांग, बेरोजगार दलित, शिक्षाबाट बञ्चित दलित आदि पहिँचानभई सवाल सम्बोधन सकेको छैन ।</p> <p>ग) राज्यको विभिन्न संरचनाहरुमा निर्यायक भूमिकामा समावेशी पहुँच र प्रतिनिधित्व न्यून संख्यामा छ ।</p> <p>घ) शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार जस्ता विभिन्न अवसरहरुबाट बञ्चित छन् ।</p> <p>ङ) न्यून चेतनास्तरले गर्दा समग्र विकास प्रक्रियामा समानुपातिक सहभागिता कमी छ ।</p>
४) जेष्ठ नागरिक:	<p>क) जेष्ठ नागरिकको सूचनामा पहुँच कमि ।</p> <p>ख) जेष्ठ नागरिकलाई उचीत पालनपोषण तथा संरक्षणको व्यवस्था नहुनु ।</p> <p>ग) घरपरिवारबाट बेवास्ता र अपहेलना गरिनु ।</p> <p>घ) ज्येष्ठ नागरीक माथि अपमानजनक ब्यवहार</p> <p>घ) स्रोतमा पहुँच तथा नियन्त्रण कमि ।</p> <p>ङ) परिवार तथा समाजबाट अपहेलीत र एकलै बढी समय बिताउनु पर्ने बाध्यता ।</p> <p>च) मानसिक समस्याको शिकार हुनु ।</p>
५) अपाङ्गता भएका ब्यक्ति	<p>क) सहज जिविकोपार्जनको सवाल</p> <p>ख) समावेशी पहुँच र प्रतिनिधित्व</p> <p>ग) शिक्षा तथा रोजगारी तथा अवसरमा पहुँच सुनिश्चितताका</p> <p>घ) निर्णायकभूमिका बहनका लागि क्षमता अभिवृद्धि</p> <p>ङ) आवश्यक उपकरणको व्यवस्था र अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण</p>

	<p>च) मानसिक स्वास्थ्य समस्या ।</p> <p>च) यौनजन्य दुरव्यवहार, बलात्कारको शिकार ।</p> <p>छ) प्रजनन स्वास्थ्य समस्या</p> <p>ज) अपांगमैत्री संरचना नहुदा अपांगता भएका व्यक्तिहरुको सार्वजनिक सेवामा पहुँच कमी ।</p>
६) द्वन्द्व पिडित र सहिद परिवार:	<p>क) द्वन्द्व पिडित तथा सहिद परिवारको वास्तविक अवस्था पहिचान र प्रथमिकिकरण भई पुनस्थापना हुन नसक्नु ।</p> <p>ख) द्वन्द्व पिडितहरुको विभिन्न सार्वजनिक संरचनाहरुमा समावेशी प्रतिनिधित्व र अर्थपूर्ण सहभागिताको कमी ।</p> <p>ग) शिक्षा स्वास्थ्य, सुचना र रोजगारीको सुनिश्चितता नभएको ।</p> <p>घ) विभिन्न अवसर तथा सेवा सुविधामा समान पहुँच कमी ।</p> <p>ङ) मानसिक स्वास्थ्य समस्या</p> <p>च) घाइते द्वन्द्व पिडितहरुको अवस्थामा सुधार आउन नसकेको ।</p>
७) लैंगिक तथा यौनीक अल्पसंख्यक	<p>क) पहिचान हुन नसक्नु ।</p> <p>ख) खुलेर समाजमा आउन नचाहनु ।</p> <p>ग) समान अवसरबाट बञ्चित हुनु ।</p> <p>घ) घर परिवार तथा समाजबाट अपमानजनक व्यवहार तथा विभेदपूर्ण दृष्टिकोण राख्नु ।</p>
८) अतिविपन्न	<p>क) सिमित र पाखो जग्गा जमिनबाट जिवन निर्वाह गर्न बाध्य</p> <p>ख) मौषमी ज्याला मजदुरीमा सिमित रहन बाध्य ।</p> <p>ग) गरिवीका कारण उच्च शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारबाट बञ्चित</p> <p>घ) सुचनामा पहुँच नपुग्दा स्रोत तथा सेवा सुविधामा पहुँच कमी ।</p> <p>ङ) अशिक्षा र चेतनाको कमीका कारण बाल विवाह, सामाजिक कुरीति लगायतका गलत सामाजिक प्रचलनबाट टाढा हुन नसक्नु ।</p> <p>च) निर्णायक तहमा पहुँच न्यून ।</p> <p>छ) भौगोलिक विकट बस्तीमा रहेका कारणेवा सुविधामा पहुँच कमी</p>

२.३. लैससासका क्षेत्रमा क्रियाशिल सरोकारवाला पहिँचान र उपलब्ध सेवा तथा कार्यक्रमहरु

परिवर्तन गाउँपालिकामा लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा क्रियाशिल सरोकारवाला निकायहरुको पहिँचान गरी भनेन डायग्रामद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ । साथै लैससास क्षेत्रमा सरोकारवालाले बहन गनुपर्ने भूमिका समेत निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकामाबाट लैससासको क्षेत्रमा काम गर्दा समन्वय तथा सहकार्य गर्दै आएको र भविश्यमा सहयोग तथा सहकार्य गर्न सकिने

२.३.१. सरोकारवाला निकायहरुको पहिँचान गरिएको सुची भेन डायग्रामद्वारा प्रस्तुती :

२.३.२. लैससास क्षेत्रमा सरोकारवालाहरुको भूमिका तथा सम्बन्ध बिस्तारको अवस्था :

परिवर्तन गाउँपालिकाले लैससास रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तह देखि केन्द्र तहसम्मका सम्बन्धीत सरोकारवालाहरुको प्राथमिकिकरण गरी उनीहरूसंग निरन्तर समन्वय र सहकार्यका लागि कार्यगत योजना बनाई लागु गरिनेछ । गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै विषयगत शाखा, वडा कार्यालय साथै यस क्षेत्रका सबै सार्वजनिक निकाय, नीजि तथा गैरसरकारी संघसंस्था र जिल्ला,

प्रदेश र केन्द्र तहका सम्बन्धीत निकाय तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूसंगको निकटतम समन्वय र सहकार्य गरि स्थानीय जनप्रतिनिधी र कर्मचारीहरूको क्षमता विकास र लक्षित समूहको विकासमा मूलप्रवाहिकरण तथा पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

लैससास रणनीतिमा सबै सरोकारवालाहरूको भूमिका निर्धारण गरि कार्यान्वयनका लागि नियमित समन्वय तथा सम्बन्ध विस्तार गरी कार्यान्वयन क्षेत्रमा सहकार्य गरिनेछ । सरोकारवालाहरूले तोकीएको भूमिका प्रभावकारी कार्यान्वयन गरे नगरेको सन्दर्भमा नियमित अनुगमन समेत गरिनेछ । गाउँपालिकाबाट लैससास क्षेत्रमा काम गर्ने सरोकारवाला पहिँचान गरि बुदाँ नं २.३.१. मा उल्लेख गरिएका सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी निम्न तालीकामा उल्लेख गरिएको छ ।

क. सरोकारवाला निकायहरू	ख. भूमिका तथा जिम्मेवारी
१) सबै विषयगत शाखाहरू	१) योजना निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित समूहको सक्रिय सहभागिता अनिवार्य गर्ने । २) लैससासमैत्री संरचनाको निर्माण र सेवा प्रवाह प्रणालीको विकास गर्ने । ३) शिक्षा, स्वास्थ्य, संरक्षण लगायतका मानविय विकास र सुरक्षाका विषयमा संवेदनशिलता अवलम्बन गर्ने । ४) लैससास इकाई र लैससास सम्पर्क व्यक्तिसंगको निकटतम समन्वय र परामर्श अनुसार वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम र बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयन गर्ने । ५) न्याय सेवा प्रणाली सुरक्षित र संवेदनशिल बनाउने ।
२) अन्य सरकारी तथा सार्वजनिक निकायहरू (प्रहरी कार्यालय, शिक्षण संस्था, जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय, जिल्ला अदालत, जिल्ला अस्पताल र ओ.सी.एम.सी., आदि)	१) लैससासमैत्री संरचना निर्माण गरि कार्यप्रणाली अवलम्बन गर्ने । २) लैससास संवेदनशिल व्यवहार अवलम्बनका लागि आचारसंहिताको पूर्ण पालना गर्ने । ३) सेवा प्रवाहमा सबै वर्ग समुदायको पहुँच सुनिश्चित गर्न तथा लाभ एवं अवसरको न्यायोचित वितरण प्रणाली अवलम्बन गर्ने । ४) महिला, बालबालिका, विभिन्न खाले हिंसा पिडित, विपन्न लगायत वञ्चितमा परेका जनसाधारणलाई लैससास संवेदनशील एकीकृत स्वास्थ्य सेवा प्रणाली सुनिश्चित गर्ने । ५) मानसिक स्वास्थ्य तथा प्रजनन स्वास्थ्य र लैंगिक हिंसा विरुद्धको सेवालालाई सरल र सहज बनाउन स्वास्थ्य सेवा कानुनी परामर्श साथै मनोविमर्श सेवाको व्यवस्था गर्ने ।
३) लक्षित समूहहरू (महिला, दलित, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक सञ्जाल, आमा समूह, महिला समूह, निगरानी	१) प्रमुख सरोकारका लक्षित समूहहरूको सवाल एवं समस्या तथा आवश्यकताका सम्बन्धमा खण्डिकृत तथ्यांक तथा सुचना संकलन तथा आवश्यकता पहिँचान गर्न सहयोग गर्ने । २) समाजमा बिद्यमान विभेदकारी प्रचलन तथा असमानता विरुद्ध

समूह तथा सहकारी आदि)	<p>अभियान संचालन गर्न योजना बनाई माग गर्ने ।</p> <p>३) लक्षित समूहका लागि पर्याप्त योजना तथा बजेट सुनिश्चित गर्न माग गर्ने।</p> <p>४) योजना तर्जुमा चरण देखि कार्यान्वयन तथा अनुगमन चरणमा प्रमुख साभेदारका रूपमा नियमित समन्वय र सहकार्य गर्न गराउन वकालत गर्ने ।</p> <p>५) निर्णायक तहमा लक्षित समूहको समावेशी प्रतिनिधित्व र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न वकालत गर्ने ।</p>
४) गैरसरकारी संघसंस्थाहरु	<p>१) कानूनहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि साभेदारी गर्ने ।</p> <p>२) महिला, दलित, जनजाती, अति बिपन्न तथा वञ्चित समूहका लागि आर्थिक सामाजिक सशक्तीकरण तथा सामाजिक परिचालन सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् अनुगमन प्रक्रियामा लैससास उत्तरदायी तथा संवेदनशिल बनाउन सहजीकरण तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।</p> <p>३) लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा र विभिन्न महामारी वा विपदबाट पिडित तथा प्रभावितहरुलाई राहात, उद्धार लगायत सामाजिक सुरक्षा तथा तत्काल संरक्षण प्रदान गर्न सहयोग गर्ने ।</p> <p>४) गाउँपालिकाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवालहरु सम्बोधनका लागि नियमित वकालत तथा आवश्यकता अनुसार समन्वय एवं साभेदारीमा कार्य गर्ने ।</p> <p>५) लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, सामाजिक विभेद र हानीकारक गलत सामाजिक मुल्य मान्यता र कुरीति विरुद्ध सकारात्मक परिवर्तन र सोंचको विकास गर्न सामाजिक जागरण अभियान तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।</p>
५) निजी क्षेत्र(विकास बैंक, वित्तीय संस्था र उद्योग वार्णिज्य संघ आदि)	<p>१) निजीक्षेत्रबाट उपलब्ध गराउने बस्तु तथा सेवाहरुमा सबै समुदाय तथा बर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्न दुर्गम बस्तीहरुमा समेत सेवा प्रवाह प्रभावकारी बनाउने,</p> <p>२) महिला, बिपन्न तथा वञ्चित समूहहरुको आर्थिक सशक्तीकरणका लागि आर्थिक, प्राविधिक र व्यावसायिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।</p> <p>३) वडा तथा बस्तीस्तरमा विभिन्न उद्यमीहरुबाट उत्पादित बस्तुहरुको बजारीकरणका लागि वडा तथा गाउँपालिकासंग समन्वय र सहयोग गर्ने ।</p> <p>४) महिला, दलित लगायत पछाडी परेका समुदायलाई व्यवसाय तर्फ उन्मुख गराउन अभिमूखिकरण कार्य मार्फत प्रोत्साहान गर्ने ।</p> <p>५) गाउँपालिकासंग समन्वय गरी लक्षित बर्ग उत्थान सम्बन्धी कार्यहरु</p>

	संचालन गर्ने ।
६) प्रदेश तथा संघीय सरकार	<p>१) लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानून र अन्तराष्ट्रिय प्रावधानहरुलाई स्थानीयकरण गर्न जनप्रतिनिधी, कर्मचारी लगायत सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास गर्ने ।</p> <p>२) लैससास दृष्टिकोणबाट योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि अनुगमन ढाँचाहरु पुनरावलोकन गर्न लगाई नियमित समन्वय तथा अनुगमन गर्ने</p> <p>३) नियमित लैंगिक उतादायी बजेट निर्माण र लैससास परिष्कण गर्न क्षमता विकास गर्ने र काम सम्पन्न भए नभएको नियमित समन्वय तथा अनुगमन गर्ने ।</p>
७) विकास साभेदारहरु	<p>१) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तथा कार्यविधिहरुको निर्माण तथा पुनरावलोकन गर्ने कार्यमा गाउँपालिकालाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने ।</p> <p>२) महिला, दलित, अपांग जेष्ठ नागरीक, विपन्न लगायत पछाडी पारिएका बर्ग समुदायहरुको विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरणका लागि गाउँपालिकासंग समन्वय गरी साभेदारीमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।</p> <p>३) विकास साभेदारबाट संचालन गरिने विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरुमा लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका सवालहरु सम्बोधन हुने गरी क्रियाकलापहरु तय गर्ने ।</p> <p>४) लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, सबै प्रकारका विभेद वा सामाजिक असमानता विरुद्ध प्रतिकार र वकालत क्षमता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक तालिम तथा अभिमूखिकरण कार्यमा सहयोग गर्ने ।</p>

२.४ परिवर्तन गाउँपालिको सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौती (SWOT Analysis) विश्लेषण

परिवर्तन गाउँपालिकाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण क्षेत्रमा हासिल उपलब्धी, सकारात्मक अभ्यासहरू तथा कमजोर पक्षहरू पहिँचान तथा विश्लेषण गरी सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूलाई रणनीतिक कार्ययोजनामा समावेश गरिएको छ । त्यसैगरी लैससास क्षेत्रमा यस गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्न सक्ने अवसरहरूलाई स्थानीयकरण गर्दै चुनौतीहरूको सामान गर्न यस रणनीतिक योजनाले मार्गनिर्देश गरेको छ । यस गाउँपालिकाको (SWOT Analysis) निम्न तालीकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सवल पक्ष	कमजोर पक्ष	अवसर	चुनौती
<p>१) न्यायिक समिति क्रियाशिल रहेको छ ।</p> <p>२) लैंगिक हिंसा निवारण कोष स्थापना र कार्यविधि निर्माण भई लागु भएकोछ ।</p> <p>३) वडा र गाउँपालिकास्तरको लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रण संजाल समिति गठन भई परिचालित छ ।</p> <p>४) विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना भएको ।</p> <p>५) लैससास परिक्षण सुरुवात गरिएको ।</p> <p>६) महिला, दलित, बालबालिकाको संजाल गठन भई परिचालीत छन् ।</p> <p>७) लैससास प्रबर्द्धन हुनेगरी बुलाकी चलचित्र निर्माण गरिएको ।</p> <p>८) लक्षित समूहका लागि ब्यवसायमा आधारीत आयआर्जन कार्यक्रम संचालन ।</p> <p>९) आबधीक योजनामा लैससास सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रम समावेश गरीएको ।</p> <p>१०) वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा लैससास विषय समावेश गर्ने गरेको ।</p>	<p>१. लैससास समबन्धी आवश्यक कार्यविधि, ऐन, नियमावलि, निती नवन्नु</p> <p>२. बजेट कार्यक्रममा ठोस रुपमा प्रतिशतको आधारमा बजेट विनियोजन नहुनु</p> <p>३. गाउँपालिकरबाट लक्षित समूहको आवश्यकता विश्लेषणको आधारमा कार्यक्रम नवन्नु</p> <p>४) खण्डिकृत तथा अद्यावधीक र लक्षित समूह नक्सांकन हुन नसकेको ।</p> <p>५) कर्मचारी एवं जनप्रतिनिधिहरूमा लैससास सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान तथा क्षमता विकास नहुनु ।</p>	<p>१) संविधान लगायत विभिन्न राष्ट्रिय कानुन तथा नीतिहरू अनुकुल हुनेगरी स्थानीय कानुन तथा नीति बनाई लागु गर्न सकिने ।</p> <p>२) स्थानीय सरकारलाई स्थानीय आवश्यकता र अवस्था अनुसार कानुन बनाउन पाउने अधिकार प्राप्त हुनु ।</p> <p>३) लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका पक्षमा सबै जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको सकारात्मक धारणा रहनु ।</p> <p>४) बञ्चित र पछाडी परेका समूहहरू हुनु ।</p>	<p>१. पालिकाले बनाएका नीतिगत प्रावधानलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन नसकिएको ।</p> <p>२. गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतको सिमितता ।</p> <p>३) दक्ष तथा पर्याप्त मानवस्रोतको कमी</p> <p>४) भौगोलिक विकटता</p> <p>५) विभिन्न समयमा आउने महामारी तथा विपद तथा बढ्दो जोखिम ।</p>

२.५. गाउँपालिका तथा वडास्तरका लैससास सम्बन्धी पहिँचान गरिएका प्रमुख सवालहरु

परिवर्तने लक्षित समूह नक्सांकन तथा प्राथमिकिकरण गरी पहिँचान गरिएका सवालहरुलाई विश्लेषण गर्दा प्राथमिकिकरण गरिएका प्रमुख सवालहरु निम्न छन् ।

- १) हरेक समुदायमा घर-परिवार लगायत समाजका सामाजिक अनौपचारिक संयन्त्रहरु देखि सार्वजनिक औपचारिक निकायहरुमा समेत लैंगिक विभेद, सामाजिक असमानता र सामाजिक बञ्चितिकरणको अवस्था विद्यमान छ ।
- २) विपन्न, जोखिममा परेका, महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको खण्डिकृत तथाङ्कको अद्यावधिक गरी व्यवस्थापन नगरिएकोले लक्षित समूहका आवश्यकताले प्राथमिकता पाउन सकेका छैनन् ।
- ३) गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा लैंगिक सवाल तथा सामाजिक समावेशीकरणका विषयले प्राथमिकता पाउनसकेको छैन ।
- ४) स्थानीय तहमा सिमान्तकृत समुदायलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि छुट्टै नीति र बजेट तथा कार्यक्रमको व्यवस्था नहुदा विकास प्रक्रियामा उनीहरुको सहज पहुँच पुग्न सकेको छैन ।
- ५) लैंगिक उत्तरदायि योजना तथा बजेट निर्माण हुन नसक्नु ।
- ६) सहभागितामूलक योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी नहुदा सिमान्तकृत वर्ग समुदायलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउन सकिएको छैन ।

२.६. गाउँपालिकाको लैससास रणनीतिले लक्षित गरेका कार्यक्षेत्रहरु

लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानुन र नीतिहरुलाई स्थानीयकरण गरी लक्षित वर्ग समूहलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गर्नका लागि गाउँपालिकाको लैससास रणनीतिले लक्षित गरेका प्राथमिकताका क्षेत्रहरु निम्न बमोजिम छन् ।

(क) .मूलप्रवाहिकरणः

गाउँपालिका भित्रका लक्षित समूहलाई आर्थिक सामाजिक र राजनैतिक सशक्तिकरण मार्फत गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहिकरण गरिनेछ । गाउँपालिका लगायत सबै विषयगत क्षेत्रका कानुन, नीति, कार्यक्रम तथा योजना तर्जुमाका हरेक चरणमा लक्षित समूहहरुको पहुँच र प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ । लक्षित समूहको मूलप्रवाहिकरणका लागि बञ्चितिकरणमा र बहिष्करणमा परेका ब्यक्ति समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरुको पहिँचान तथा लेखजोखा गरि नियमित तथाङ्क अद्यावधिक गरिनेछ ।

(ख) समान पहिँचान र समावेशी प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता :

१) लक्षित वर्ग/समूहलाई श्रोत र साधनमा पहुँच सुनिश्चित र अर्थपूर्ण सहभागिताका लागि क्षमता तथा नेतृत्व विकास र आयआर्जन क्रियाकलाप मार्फत आर्थिक, सामाजिक र राजनितिक सशक्तिकरण गरिनेछ ।

२) समाजमा विशेषगरि बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपांगता भएका ब्यक्ति लगायत सबै असाह्य ब्यक्ति वा समूहको विकासका लागि वडा तहबाट खण्डित तथ्यांक संकलन तथा अद्यावधीक गरि सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण लगायत आर्थिक क्रियाकलापहरुमा सक्रिय सहभागिता गरमउने ।

ख) सुन्य सहनशिलता र बिभेद रहित समाज निर्माण :

लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा लगायत सबै प्रकारका हिंसा जन्य कार्य विरुद्ध सुन्य सहनशिलताको मान्यता लाई पुर्णत कार्यान्वयन गर्न सरोकारवाला लगायत लक्षित समूहको क्षमता विकास र जनचेतनामूलक अभियान मार्फत हिंसा मुक्त गाउँपालिका घोषणाको वातावरण तयार गरिनेछ । कुनै पनि प्रकारको हिंसाबाट पिडित तथा प्रभावितहरुलाई सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चित गर्दै न्यायमा पहुँच बढाउन सुरक्षित संरक्षण प्रणालीको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक योजना तथा बजेट विनियोजन गरिकार्यान्वयन गरिनेछ । बालिका तथा किशोरीहरुलाई आतृक्षा सम्बन्धी सिप प्रदान गरी हिंसा विरुद्ध प्रतिकारात्मक क्षमता विकास गरिनेछ । लैंगिक जातीगत, उमेर समूह, शारिरिक अवस्था, भौगोलिक क्षेत्र वाअन्य कुनैपनि आधारमा गरिने बिभेद लगायत समाजमा प्रचलित बोक्सी प्रथा, बाल विवाह, बहु विवाह जस्ता गलत सामाजिक अभ्यास विरुद्ध जनचेतनाका लागि सामाजिक अभियान र प्रतिकारात्मक क्षमता विकासका लागि क्षमता विकासका अभियान संचालन गरिनेछ ।

बिभिन्न समयमा आउने विपद तथा महामारी र कोभिड-१९ महामारीको संक्रमण सुरु भए पश्चात बढेको विभिन्न खालका लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा र बाल हिंसालाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय जनप्रतिनिधिहरु लगायत सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरुलाई यसबारे सचेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै क्षमता विकास गरिनेछ ।

(ग) समन्वय, सहकार्य र साभेदारी

लैससास सम्बन्धी नीति तथा योजना निर्माण र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश, लगायत जिल्ला तह र स्थानीय तहमा क्रियाशिल सम्बन्धीत सरकारी तथा गैरसरकारी र नीजि क्षेत्रका निकायहरूसंग आवश्यकता अनुसार समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरिनेछ । गाउँपालिकाले तय गरेका लैससास सम्बन्धी नीति तथा कानुनहरुको बारेमा सबै सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउदै लैससास उत्तरदायि बनाउन अभिमूखिकरण गरी कार्यान्वयन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

(घ) अनुगमन तथा मूल्यांकन:

गाउँपालिकाका सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रको व्यवस्था गरी परिचालन गरिनेछ । वडा तह र गाउँपालिका तहको अनुगमन तथा निर्देशन समिति निर्माण गरि अनुगमन तथा मुल्यांकनको जिम्मेवारी तोकिनेछ ।

२.७. लैससास रणनीतिको कार्यअबधी :

परिवर्तन गाउँपालिकामा विद्यमान आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक अवस्थाको विश्लेषण लगायत यस गाउँपालिकाले लैससास क्षेत्रमा प्राप्त गरेका उपलब्धी र लैससासमैत्री बनाउनका लागि अभै गर्नुपर्ने सुधारका

पक्ष र विद्यमान लैससास सम्बन्धी सवालहरु सम्बोधनका लागि लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीति निर्माण गरी लागु गरेको हो । यस लैससास रणनीतिको अवधी ५ वर्षको हुनेछ ।

परिच्छेद ३

लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीतिको परिकल्पना, ध्येय, लक्ष्य, उद्देश्य, मुल्यमान्यता र औचित्यता, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्ययोजना

३.१. लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीतिको परिकल्पना:

“ स्थानीय शासन प्रणालीमा बञ्चितकरणमा परेका लक्षित समूहको सक्रिय आबद्धता, परिवर्तन गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता” ।

३.२. ध्येय:

सबैप्रकारका विभेद र असमानता अन्त्य गरि सामाजिक न्यायमा आधारी समाज निर्माण र निर्णायक भूमिकामा अर्थपुर्ण सहभागिता सुनिश्चित ।

३.३. लक्ष्य:

आगामी ५ वर्ष सम्ममा लक्षित समूहमा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारीको प्रबर्द्धन तथा क्षमता विकास मार्फत समानतामा आधारीत समृद्ध समाज निर्माण गर्ने ।

३.४. रणनीतिक उद्देश्यहरु:

- ३.४.१. समग्र विकासमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सहितको मूलप्रवाहिकरण भएको हुनेछ ।
- ३.४.२. लैंगिक विभेद, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, जातीय छुवाछुत लगायतका हानीकारक गलत सामाजिक अभ्यास र कुरीति अन्त्य भएको हुनेछ ।
- ३.४.३. समाजमा विद्यमान बाल विवाह २० प्रतिशतमा सिमित भएको र बाल यौन शोषण लगायत बालबालिका माथि हुने सबै प्रकारका विभेद र शोषणको अन्त्य भएको हुनेछ ।
- ३.४.४. लैससासमैत्री कार्यप्रणाली र लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट कार्यान्वयन भएको हुनेछ ॥
- ३.४.५. अनुगमन, मुल्यांकन तथा सुचना व्यवस्थापन प्रणाली लैससासमैत्री भएको हुनेछ ।

३.५. लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीतिको मुल्य मान्यताहरु :

परिवर्तन गाउँपालिकाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा निम्न मुल्यमान्यताहरुलाई आत्मसात गरिनेछ ।

- क. समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका विभेद तथा लैंगिक हिंसा विरुद्ध सुन्य सहनशिलता अबलम्बन ।
- ख. न्यायमा पहुँच सुनिश्चितता र सार्वजनिक स्रोत तथा लाभको न्यायोचित वितरण प्रणाली व्यवस्थापन
- ग. सकारात्मक सोचको विकास र लैससासमैत्री व्यवहार अवलम्बन ।
- घ. समान तथा समावेशी प्रतिनिधित्व र अर्थपुर्ण सहभागिता ।
- ङ. पिडित तथा प्रभावित र असाध्यहरुको लागि संरक्षण प्रणाली व्यवस्थापन

च. समन्वय तथा साभेदारी र सहकार्य

३.६. लैससास रणनीतिको औचित्यता :

संविधानद्वारा प्रदान गरिएको समानताको हक कार्यान्वयनका लागि समुदाय तहमा रहेका बिभेदकारी मुल्यमान्यताहरु परिवर्तन गर्नु जरुरी छ। लैससास रणनीतिले गाउँपालिकाको हरेक नीति, कानुन, योजना तथा बजेट र कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायि बनाउन मार्गनिर्देश गर्ने हुदा व्यक्ति, परिवार र समाजको सोंच र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याई लक्षित वर्ग समूहलाई विकासको मूलप्रवाहमा समावेश गर्न सकिन्छ भन्ने मान्यता राख्दछ।

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई कानुनी अधिकार क्षेत्र तथा जिम्मेवारी निर्दिष्ट राष्ट्रिय नीति तथा कानुनहरु र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरु स्थानीयकरण गरि लगु गर्न गराउन आवश्यकता महशुस गरी परिवर्तन गाउँपालिकाले लैगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति निर्माण गरेको छ। लैससास नीति जारी गर्नुको औचित्यता सम्बन्धमा निम्न बुँदाहरुले स्पष्ट पारेको छ।

- क) लैससास सम्बन्धी प्राबधानहरुलाई स्थानीयकरण गरी विकासको मूलप्रवाहमा लक्षित समूहको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चत गर्न मार्गनिर्देश गर्दछ।
- ख) खण्डकृत तथ्यांक सहित लक्षित समूहको आवश्यकता र मागका आधारमा योजना प्राथमिकिकरण, योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्दछ।
- ग) दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि समाजमा रहेको कुरीति, कुप्रथा र सबै प्रकारका बिभेद हटाई समान पहुँचु र अवसर प्रदान गरी न्यायपूर्ण समाजको स्थापना गर्न सहयोग गर्दछ।
- घ) नेपाल सरकारले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्राबधानहरुलाई स्थानीयस्तर देखि नै पुर्ण रुपमा अवलम्बन गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमैत्री शासन पद्धति अवलम्बन गर्न आधार तय गर्दछ।
- ङ) लैससासको अवधारणगत बुझाइमा एकरूपता कायम गर्दै समन्वय र साभेदारी अवधारणा विकास गरि लैङ्गिक उत्तरदायि योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र लैससामैत्री व्यवहारको अवलम्बन गर्न अभिप्रेरीत गर्दछ।
- च) यस रणनीतिले सबै सार्वजनिक, निजी तथा सामाजिक संघसंस्थाहरु बिच नियमित समन्वय र सहकार्यको माध्यमबाट लैङ्गिक संवेदनशील व्यवहारको विकास गरी लैङ्गिकमैत्री नीति, कानुन, योजना निर्माण एवं कार्यक्रम कार्यान्वयनमा निर्देशन तथा प्रोत्साहन गर्दछ।

३.७. प्रमुख रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति ३.७.१

नीति निर्माण तहमा लैगिक तथा सामाजिक समावेशी हिसावले अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

कार्यनीति

- १) लक्षित समूहका मानिसहरुलाई निर्णायक भूमिका बहन गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्न नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी गर्ने ।
- २) स्थानीय स्तरमा संचालित योजना तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनका लागि गठित विभिन्न समिति तथा उपसमितिहरु र टोल विकास संस्थाका कार्यकारी पदमा महिला, दलित तथा वञ्चित वर्गका व्यक्तिहरुको सक्रिय प्रतिनिधित्व बढाउन क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- ३) टोल, वडा हुँदै गाउँपालिका तहका संरचनाहरुमा लैंगिक तथा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न गाउँपालिकाले कार्यविधि बनाई लागु गर्ने गराउने ।
- ४) विभिन्न अवसर तथा सेवा प्रवाहमा लक्षित समूहको पहुँच बृद्धि गर्न सुचना प्रवाह संयन्त्र वा प्रणाली ब्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने
- ५) वडा तहमा खण्डकृत तथ्यांक नियमित अद्यावधिक गरी लक्षित वर्ग तथा समूहको पहिँचान र प्राथमिकिकरण गरी क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

रणनीति ३.७.२

आयआर्जन तथा स्वरोजगार कार्यक्रम मार्फत लक्षित समूहको जिविकोपार्जनमा सुधार ल्याउने ।

कार्यनीति

१. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका महिला, एकल महिला, अपाङ्ग, लगायत विपन्न तथा वञ्चित समूहका लागि सिपमूलक कार्यक्रम र आवश्यक प्रविधि उपलब्ध गराउने ।
२. लक्षित समूहले गर्दै आएका परम्परागत पेशाहरुको परिमार्जन तथा सुधार गर्ने गरी बार्षिक योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गर्ने ।
३. विपन्न एवं वञ्चित समूहका लागि बार्षिक रुपमा निश्चित प्रतिशत बजेटको ब्यवस्था अनिवार्य गर्ने ।
४. गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा विपन्न एवं सामाजिक रुपले पछाडी परेका विपन्न र वञ्चित समुदायको सहभागिता बढाउन क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
५. गृहणी महिलाहरुलाई उत्पादनमूलक कार्यमा आकर्षण बढाउन महिला उत्थान कार्यक्रम तथा योजना बनाई संचालन गर्ने ।
६. रोजगारीमा लक्षित समूहको पहुँच बढाउन लक्षित समूह केन्द्रीत लोकसेवा तयारी कक्षा संचालन गर्ने ।
७. वडा तहमा खण्डकृत तथ्यांक नियमित अद्यावधिक गरी लक्षित वर्ग तथा समूहको पहिँचान र प्राथमिकिकरण गरी आयआर्जन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
८. लक्षित समूहका मानिसहरुको ब्यवसाय विस्तार तथा स्तरोन्नतीका लागि आवश्यक पर्ने सिप एवं प्रविधि सहयोग र उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बजारीकरण सम्बन्धी बार्षिक योजना बनाई लागु गर्ने ।

रणनीति ३.७.३

लैंगिक तथा घरेलु हिंसा विरुद्ध सुन्य सहनशिलता अवलम्बन गर्ने ।

कार्यनीति

- १) लैंगिक हिंसा मुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागि आबधीक कार्य योजना बनाई लागु गर्ने गराउने ।
- २) लैंगिक हिंसा तथा यौनजन्य दुरव्यवहार विरुद्ध आचार संहिता बनाई सबै सार्वजनिक निकायमा टाँस गर्ने ।
- ३) लैंगिक हिंसा विरुद्धका अभियानहरु संचालनका लागि सरोकारवाला बिच समन्वय र सहकार्य बिस्तार गर्ने।
- ४) गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा योजनामा लैंगिक हिंसा विरुद्धका कार्यक्रम सुनिश्चित गरी निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने ।
- ५) जनचेतनामूलक अभियान ब्यापक बनाउन टोलबस्ती सम्मको अभियानमूखि संरचना बनाई परिचालन गर्ने।

रणनीति ३.७.४

सबै प्रकारका विभेदकारी मुल्य मान्यता र कुरिती विरुद्ध वकालत क्षमता वृद्धि गरी पिडितहरुको न्यायमा पहुँच बढाउने ।

- १) समाजमा विद्यामान जातीय विभेद, सामाजिक असमानता,, लैङ्गिक विभेद विरुद्ध प्रतिकारात्मक क्षमता बढाउन समुदाय तहमा कानूनी शिक्षा र जनचेतनामूलक अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- २) किशोरी लक्षित आत्मरक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास तालीमको योजना बनाई लागु गर्ने ।
- ३) लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, लैंगिक विभेद जस्ता मानविय तथा सामाजिक अपराध विरुद्ध कानुनी प्राबधानहरुको जानकारी र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सबै वडा तहमा कानुनी साक्षरता शिक्षा नियमित संचालन गर्ने ।
- ४) लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा पिडित तथा प्रभावितहरुलाई न्यायिक उपचारको अबधीभर सुरक्षित आवासका लागि सुरक्षित आश्रयस्थलको व्यवस्थापन गर्ने
- ५) लैङ्गिक हिंसा पिडितहरुको न्यायिक तथा स्वास्थ्य उपचार लगायत आर्थिक स्वावलम्बन सुनिश्चित गर्न लैंगिक हिंसा विरुद्धको कोष स्थापना गरी परिचालन गर्ने ।

रणनीति ३.७.५

बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन तथा प्रबर्द्धन गर्ने ।

- १) सबै सार्वजनिक निकायहरुमा बालमैत्री संरचना निर्माणका लागि कार्यविधि बनाई लागु गर्ने । ।
- २) सबै विद्यालयहरुमा बालबालिकाको लागि अलग सौचालय र सेनिटरी प्याडको ब्यबस्था नियमित र अनिवार्य गर्ने ।
- ३) भय तथा त्रास रहित वातावरणमा पठनपाठन तथा शिक्षण सिकाई ब्यबस्थापन गर्ने ।
- ४) बालमैत्री तथा बालसंबेदनशिल ब्यवहार अवलम्बनका लागि परिवार, समाजलगायत सबै सरोकारवालाको क्षमता विकासका लागि तालीम तथा अभिमूखिकरण गर्ने ।

- ५) बाल संजाल तथा बाल क्लब बिस्तार गरि परिचालन गर्ने ।
- ६) गाउँपालिकाले निर्माण गरेको बाल संरक्षण नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- ७) बालबालिकको पुर्णखोप सुनिश्चिताका लागि जनचेतनामूलक र प्रोत्साहनका कार्यक्रम संचालन गर्ने
- ८) सबै सार्वजनिक निकायहरुमा स्तनपान कक्ष व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि बनाई लागु गर्ने गराउने ।
- ९) सबै सार्वजनिक निकायहरुमा बालमैत्री संरचना निर्माणका लागि कार्यविधि बनाई लागु गर्ने गराउने ।
- १०) विद्यालय तहमा बालबालिका माथि हुने हिंसा, यौनजन्य शोषण लगायत सबै प्रकारका विभेद विरुद्ध कानुनी साक्षरता कक्षा संचालन गर्ने ।
- ११) बालमैत्री व्यवहार अबलम्बनका लागि सबै सरोकारवाला बिच नियमित अन्तरक्रिया तथा अभिमूकिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- १२) बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागि आवधीक कार्ययोजना बनाई लागु गर्ने ।

रणनीति ३.७.६

बाल विवाह अन्त्य भएको गाउँपालिका घोषणा प्रक्रिया थालनी गर्ने ।

कार्यनीति

- १) बाल विवाह अन्त्यका लागि बाल विवाह विरुद्ध गाउँपालिकाको रणनीतिक योजना बनाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- २) सरोकारवाला बिच समन्वय र सहकार्य बिस्तार गरी बाल विवाह विरुद्ध जागरण अभियान संचालन गर्ने।
- ३) बाल विवाह विरुद्ध सामाजिक बहिष्कार बढाउने ।
- ४) बाल विवाहलाई कानुनी दायरामा ल्याउन प्रेरित गर्न कानुनी शिक्षा सम्बन्धी अभिमूखिकरण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम निरन्तर संचालन गर्ने ।

रणनीति ३.७.७

लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानुन तथा नीतिहरुको स्थानीयकरण गरी लागु गर्ने ।

कार्यनीति

- १) लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानुन र अन्तराष्ट्रि प्राबधान अनुरूप स्थानिय कानुन तथा र कार्यविधि बनाई लागु गर्ने गराउने ।
- २) नेपाल सरकारले प्रतिवद्धता जनाएका महिला, बालबालिका र मानवअधिकार सम्बन्धि अन्तर्राष्ट्रिय कानून, सन्धी, महासन्धी र सम्भौताहरुको वारेमा गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, टोल विकास संस्थाका पदाधिकारी लगायत कर्मचारीहरुमा व्यापक जानकारी गराउने ।

- ३) महिला, बालबालिका र मानवअधिकार सम्बन्धी निर्माण गरिएका राष्ट्रिय कानूनहरु र नेपाल सरकारद्वारा विभिन्न समयमा प्रतिबद्धता जनाएका मानवअधिकार, CEDAW, CRC, BPFA लगायतका अन्तराष्ट्रिय सन्धी, महासन्धी र घोषणापत्रका बारेमा वडा तथा समुदाय तहमा व्यापक जानकारीको लागि सचेतनामुलक अभियानका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- ४) दिगो विकास एजेण्डा, २०३० मा व्यवस्था भएका १७ वटा लक्ष्यहरु र उक्त लक्ष्य अन्तर्गतका सूचकहरु साथै दिगो विकास लक्ष्य नं. ५ ले निर्दिष्ट गरेको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका बारेमा गाउँकार्यपालिका साथै वडा तहसम्म जानकारी गराई सोही आधारमा वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको विनियोजनमा प्राथमिकता दिने ।
- ५) शान्ति निर्माण प्रक्रियामा महिला सहभागिता अभिवृद्धि र द्वन्द्व र द्वन्द्व पश्चात हुने हिंसाबाट प्रभावितहरुको सुरक्षा सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदबाट पारित गरिएको प्रस्ताव नं. १३२५ र १८२० सम्बन्धी विषयमा जनप्रतिनिधि लगायत सबै कर्मचारीहरु र समुदायस्तरमा अभिमूखीकरण गर्ने साथै सूचना तथा संचार सामाग्री मार्फत प्रचार प्रसारमा ल्याई जानकारी गराउने ।
- ६) कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१ मा भएका प्रावधानहरुको बारेमा गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि लगायत कर्मचारी तहमा व्यापक जानकारी गराई यौनजन्य दुर्व्यवहार विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाउन अभिप्रेरीत गर्ने ।

रणनीति ३.७.८

लैससासमैत्री संयन्त्र र सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने ।

कार्यनीति

- १) गाउँपालिकामा लैङ्गिक समानता तथा समावेशी विकासका लागि सरोकारवाला बीच सञ्जाल गठन गरी नियमित कार्य गर्ने ।
- २) लैससास इकाई/शाखा स्थापना गर्ने ।
- ३) गाउँपालिकाको लैससास इकाई/शाखामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवालमा काम गर्नका लागि लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति नियुक्त गर्ने ।
- ४) गाउँपालिकामा गठन गरिने विभिन्न समिति तथा उपसमितिहरुमा नेपाल सरकारको नीति अनुरूप लैङ्गिक समावेशी तथा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- ५) गाउँपालिकाका सबै संयन्त्रहरु र गाउँपालिका भित्रका सबै सरकारी निकाय तथा संघसंस्थाहरुमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय, स्तनपान कक्ष, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने ।
- ६) गाउँपालिका, वडा कार्यालय र यस क्षेत्र अन्तर्गतका प्रत्येक सरकारी, गैरसरकारी संस्थाबाट संचालित योजना तथा कार्यक्रमको लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी परीक्षण गर्ने, गराउने ।

- ७) गाउँपालिका क्षेत्रमा गठित उपभोक्ता समिति, टोल विकास संस्था जस्ता समुह गठन गर्दा लक्षित समुदायहरूको समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गराउनुका साथै समूहमा नयाँ सदस्यको प्रवेश प्रक्रिया सरल र सहज बनाउने ।
- ८) गाउँपालिका लगायत यस क्षेत्रभित्र कार्यरत सेवाप्रदायक संस्थाहरूबाट संचालित योजना तथा कार्यक्रमहरूको वार्षिक वा आवधिक सार्वजनिक सुनुवाई र सार्वजनिक लेखा परीक्षण गर्ने कार्यलाई संस्थागत गर्ने ।
- ९) गाउँपालिकाका सबै वडाहरूका बस्तीहरूमा महिला, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, वञ्चित तथा दलित वर्गको अर्थपूर्ण लैङ्गिक तथा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्दै टोल विकास संस्था गठन गरी परिचालन गर्ने ।
- १०) महिला, बालबालिका, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक, दलित लगायतका वञ्चित वर्गको गाउँपालिकामा प्रत्यक्ष पहुँचका लागि उनीहरूको सञ्जाल निर्माण गरी परिचालन गर्ने ।
- ११) गाउँपालिकाका सबै किसिमका सेवा प्रवाह प्रक्रियामा लैङ्गिक सम्वेदनशील कार्य प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

रणनीति ३.७.९

अनुगमन तथा मुल्यांकन तथा सुचना प्रणाली प्रभावकारी बनाउने ।

कार्यनीति

- १) गाउँपालिका तह र वडा तहमा लैससास अनुगमन तथा सनिर्देशन समिति गठन गरी कार्यविवरण तोक्ने
- २) गाउँपालिकाले हरेक वर्ष लैससास परिक्षण कार्यलाई निरन्तरता दिन आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तय गर्ने ।
- ३) गाउँपालिकाको नीति तथा कानून, कार्यक्रम र उपलब्धी बारे लक्षित समूह सम्म जानकारीका लागि लैससासमैत्री सुचना प्रवाह संयन्त्र बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।

३.८. परिवर्तन गाउँपालिकाको लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति कार्यान्वयन कार्ययोजना

रणनीतिक उद्देश्य	प्रमुख क्रियाकलाप कतिपटक	समयावधि सालवसाली	लक्षित समूह	जिम्मेवारी कसले गर्ने /नेतृत्व लिने
उद्देश्य नं ३.४.१. समग्र विकासमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सहितको मूलप्रवाहिकरण भएको हुनेछ ।	१. खण्डिकृत तथ्यांक संकलन तथा अद्यावधीक गर्ने । २) लक्षित समूह पहिँचान र प्राथमिकिकरण गर्न मानवस्रोत र बआवश्यक बजेट व्यवस्थ गार्ने । ३) निर्णयक भूमिकामा लक्षित समूहका मानिसको पहुँच र प्रतिनिधित्व बढाउन क्षमता विकासका योजना तथा कार्यक्रम संचालन गर्ने । ४) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनहरु उपयोग र लाभ प्राप्तीमा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धिका लागि क्षमता विकास र जनचेतनाका कार्यक्रम संचालन गर्ने । ५) सुरक्षित मातृत्व प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकार लाई सुनिश्चित गर्ने ६) महिला, दलित, अति विपन्न लगायत छाडी परेका बर्ग समुदायको उत्थान तथा विकासका लागि निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	आ.व. २०७९।०८० देखि निरन्तर कार्यान्वयन गर्ने ।	लक्षित समूह गरिएका महिला, दलित, अपाङ्ग, एकल अतिविपन्न, बस्तीका आदि । जनजाती, महिला, दुर्गम समुदाय	■ गाउँकार्यपालिका, ■ सुचना शाखा, ■ महिला तथा बालबालिका शाखा
३.४.२. लैंगिक विभेद, लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, जातीय छुवाछुत लगायतका हानीकारक गलत सामाजिक अभ्यास र	■ लैंगिक हिंसामुक्त गाउँपालिका घोषणाका लागि गाउँपालिकाको आबीधक कार्ययोजना बनाई लागु गर्ने गराउने । ■ घरेलु हिंसा तथा लैंगिक हिंसा बिरुद्ध कानुनी प्राबधानहरु बारे समुदाय तहमा कानुनी साक्षरता तालीम तथा अभिमूखिकरण संचालन गर्ने । ■ लैंगिक हिंसा बिरुद्ध आचारसंहिता बनाई सबै सार्वजनिक कार्यालयमा टाँस गर्ने ।	२०७९।०८० देखि निरन्तर	महिला, एकल महिला, असाह्य महिला, बालिका, किशोरी, मदिरा सेवान गर्ने पुरुष, होटल व्यवसाय,सबै सरोकारवाला निकाय	■ गाउँकार्यपालिका, ■ लैससास सम्पर्क व्यक्ति ■ महिला तथा बालबालिका शाखा

<p>कुरीति अन्त्य भएको हुनेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा गुनासो सुनुवाई संयन्त्र बनाई लागु गर्ने । ■ न्यायिक समिति लगायत मेलमिलाप केन्द्र र मेलमिलापकर्ताहरुको क्षमता विकास गरी परिचालन गर्ने ■ घरेलु हिंसा अन्त्यका लागि वडा तथा समुदाय तहमा जोडी तालीम तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गर्ने । ■ मदिरा सेवनका कारण अधिकांस घरेलु हिंसा हुने भएकोले मदिरा बिक्रि बितरण तथा सेवनलाई नियमन गर्न गाउँपालिकाको कार्यविधि बनाई लागु गर्ने । ■ लैंगिक हिंसा र घरेलु हिंसा विरुद्धका अभियान मार्फत टोल हुदै वडा र गाउँपालिका घोषणाको कार्ययोजना बनाई लागु गर्ने । ■ सुरक्षीत मातृत्व र प्रजनन् अधिकार बारे महिला समूह, आमा समूह र सहकारीका सदस्यहरु बिच अन्त ■ अति बिपन्न, असाह्य, ज्येष्ठ नागरीकका लागि निशुल्क स्वास्थ्य विमाको व्यवस्था गर्ने । ■ जातिय छुवाछुत विषयमा जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । ■ दाईजो प्रथा, छुवाछुत प्रथा, धामीभाकि प्रथा, मदिरा नियमन तथा नियन्त्रणका लागि कार्यविधि बनाई लागु गर्ने गराउने । ■ सबै प्रकारका बिभेद, बाल बिवाह, बहुबिवाह लगायत सामाजिक अपराध विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न कानुनी साक्षरता कक्षा संचालन गर्ने । 		।	
<p>३.४.३. समाजमा बिद्यमान बाल बिवाह २० प्रतिशतमा सिमित भएको र बाल यौन शोषण लागायत</p>	<p>१) गाउँपालिकाको बाल संरक्षण नीति बनाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।</p> <p>२) बाल बिवाह विरुद्ध अभियान संचालन गर्न वडा तहसम्मको बालबालिकाहरुको संयन्त्र बनाई परिचालन गर्ने ।</p> <p>३) सरोकारवाला बिच समन्वय र सहकार्य बिस्तार गरी बाल बिवाह विरुद्ध जागरण अभियान संचालन गर्ने ।</p> <p>४) बाल बिवाह विरुद्ध सामाजिक बहिष्कार बढाउने ।</p>	<p>आ.व. २०७९।०८० देखि निरन्तर</p>	<p>सरोकारवाल निकाय, स्थानीय संजाल, स्थानीय संघसंस्था, दातृ निकाय, निजी क्षेत्र आदि ।</p>	<p>गाउँकार्यपालिका , महिला तथा बालबालिका शाखा</p>

<p>बालबालिका माथि हुने सबै प्रकारका विभेद र शोषणको अन्त्य भएको हुनेछ ।</p>	<p>५) बाल विवाहलाई कानुनी दायरामा ल्याउन प्रेरित गर्न कानुनी शिक्षा सम्बन्धी अभिमूखिकरण तथा अन्तरक्रिया संचालन गर्ने । ६) बालमैत्री संरचना निर्माण गर्न, गराउन कार्यविधि बनाइ लागु गर्ने । ७) बाल विवाह विरुद्ध रणनीतिक योजना बनाई लागु गर्ने गराउने ।</p>			
<p>३.४.४. लैससासमैत्री कार्यप्रणाली र लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ लैङ्गिकमैत्री बालमैत्री, अपांगमैत्री संरचना निर्माण सम्बन्धी गाउँपालिकाको कार्यविधि बनाई लागु गर्ने, गराउने । ■ गाउँपालिकाका लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम तथा बजेट एकद्वार प्रणाली मार्फत कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गर्ने । ■ लैससास सम्बन्धी बनेका नीति तथा कानुन कार्यान्वयन गर्न गराउन सबै सरोकारवाला र लक्षित समुह बिच अभिमूखिकरण मार्फत जानकारी गराई कार्यान्वयन गर्न निर्देशन तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ■ अनुगमन मुल्यांकन प्राणालीलाई व्यवस्थित र नियमित गर्ने 	<p>आ.व. २०७९।०८० देखि निरन्तर</p>	<p>सरोकारवाल सार्वजनिक निकाय, स्थानीय संजाल, स्थानीय संघसंस्था, दातृ निकाय, निजी क्षेत्र आदि ।</p>	<p>गाउँकार्यपालिका , महिला तथा बालबालिका शाखा</p>
<p>३.४.५. लैससासमैत्री अनुगमन तथा मुल्यांकन र सुचना प्रणालीको बिकास भएको हुनेछ ।</p>	<p>१) गाउँपालिका तह र वडा तहमा लैससास अनुगमन तथा सनिर्देशन समिति गठन गरी कार्यविवरण तोक्ने । २) गाउँपालिकाले हरेक वर्ष लैससास परिक्षण कार्यलाई निरन्तरता दिन आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तय गर्ने । ३) गाउँपालिकाको नीति तथा कानुन, कार्यक्रम र उपलब्धी बारे लक्षित समूह सम्म जानकारीका लागि लैससासमैत्री सुचना प्रवाह संयन्त्र बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।</p>	<p>आ.व. २०७९।०८० देखि निरन्तर</p>	<p>लक्षित समूह, र सबै सरोकारवाल</p>	<p>गाउँकार्यपालिका लैससास कार्यान्वयन समिति , सुचना शाखा</p>

परिच्छेद ४ :

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रणाली

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिले निर्दिष्ट गरेका क्षेत्र तथा विषयहरु प्रति संबेदनशिल भई गाउँपालिकाको नियमित शासन पद्धती तथा सेवा प्रवाह र कार्यप्रणालीलाई लैङ्गिक तथा समावेशीमैत्री बनाउन गाउँपालिकाका नेतृत्व पक्ति, जनप्रतिनिधीहरु र कार्यरत सबै कर्मचारीहरुलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी रणनीतिको कार्यान्वयन प्रक्रिया सम्बन्धी अभिमूखिकरण मार्फत अवधारणागत स्पष्टता गराई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निर्देशन गरिनेछ । गाउँपालिकामा क्रियाशिल सबै संयन्त्रहरु लगायत स्थानीय समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, विकास साभेदार र निजीक्षेत्र समेतलाई लैससास रणनीति सम्बन्धमा जानकारी गराई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

४.१. लैससास मूलप्रवाहीकरणका लागि संस्थागत संयन्त्र :

गाउँपालिका अन्तर्गतका भौतिक संरचना लगायत संस्थागत संयन्त्रहरुमा लैससास नीतिले निर्दिष्ट गरे बमोजिम सुधार गरी लैङ्गिकमैत्री बनाइनेछ । गाउँपालिकाको सबै संरचनाहरुमा संस्थागत व्यवस्थापन साथै पीरचालन सम्बन्धी सिपको विकास गर्न र सामुदायिक विकास कार्यक्रममा समानुपातिक सहभागिता र समावेशीकरण प्रक्रियालाई समाहित गर्नु आवश्यक रहेको छ । लैससास रणनीति कार्यान्वयन गर्न विशेषतः निम्नानुसारका संस्थागत संयन्त्रहरु स्थापना र व्यवस्थापन गरी कार्य प्रक्रिया अगाडी बढाइनेछ ।

- (क) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा वा इकाईको स्थापना गरी परिचालन गरिनेछ ।
- (ख) लैससास शाखा चलायमानका लागि लैङ्गिक सम्पर्क ब्यक्ति (Gender Focal Person) नियुक्त गरी कार्यविवरण तोकिएको छ ।
- (ग) गाउँपालिकामा कार्यरत महिला कर्मचारीहरु र गाउँपालिकामा सेवा लिन आउने महिला सेवाग्राहीहरुलाई सहजताका लागि लैङ्गिकमैत्री शौचालय र स्तनपान कक्षको व्यवस्था गरिनेछ ।
- (घ) कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्ब्यवहार (निवारण) ऐन २०७१ मा भएका कानुनी व्यवस्था बारे जनप्रतिनिधी लगायत कर्मचारीहरुमा अभिमूखिकरण गराई लैङ्गिकमैत्री कार्य ब्यवहारका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- (ङ) गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका लैङ्गिक बिभेद तथा लैङ्गिक हिंसाहरु र कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्ब्यवहार सम्बोधनका लागि गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- (च) वडास्तरको सबै वस्तीहरुमा सबै बर्ग समुदायका मानिसहरुको समानुपातिक सहभागिता गराई टोल समिति गठन गरि योजना तर्जुमा प्रक्रियामा र सामुदायिक विकासका कार्यमा क्रियाशिल बनाउने ।
- (छ) गाउँपालिका अन्तर्गतका हरेक संरचनाहरुमा लैङ्गिक तथा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित र अर्थपूर्ण बनाइनेछ ।

(ज) सुचना शाखाको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत सुचना प्रणालीलाई व्यवस्थित र क्रियाशिल बनाउनेछ।

४.२. लैससास रणनीति कार्यान्वयनको लागी स्रोत परिचालन :

गाउँपालिकाले लैससास रणनीति कार्यान्वयन कार्ययोजना कार्यान्वयनकालागि आवश्यक स्रोत संकलन तथा परिचालन गर्न निम्न प्रक्रियाहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

- क) गाउँपालिकाको कूल स्रोत तथा बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम लैससास क्षेत्रमा सुधारका लागि विनियोजन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- ख) गाउँपालिकामा लैससासको क्षेत्रमा क्रियाशिल सबै सरोकारवाला निकाय बिच नियमित समन्वय र सहकार्य गरी स्रोत परिचालन गर्ने क्रममा एकद्वार प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
- ग) लैससास रणनीतिमा तोकिए बमोजिमको कार्यभूमिका वा जिम्मेवारी कार्यान्वयनका लागि सबै निकायहरु वीच अभिमूखिकरण गराई कार्यान्वयनका लागि निर्देशन गर्ने ।
- घ) गाउँपालिकामा महिला तथा बालबालिकाको क्षेत्रमा क्रियाशिल सबै निकायको योजना तथा कार्यक्रम र बजेट लैगिक उत्तरदायी तथा योजना निर्माण र योजना निर्माण प्रक्रियामा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न सबै सरोकारवालाहरुलाई आवश्यक समन्वय तथा निर्देशन गर्नेछ ।
- ङ) गाउँपालिकाको सिमित स्रोतको अधिकतम उपयोग हुने गरी स्रोत परिचालन गर्दा बञ्चित समुदायलाई बिकासमा मूलप्रवासहकरण गर्न आवश्यकता र अवस्था अनुसार न्यायोचित वितरण प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

४.३. अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणाली :

परिवर्तन गाउँपालिकाबाट निर्माण गरिएको लैगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति र रणनीति प्रभावकारी कार्यान्वयन भए नभएको सुनिश्चित गर्न वार्षिक रुपमा लैगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परिक्षण गर्नुका साथै गाउँपालिका र वडा तहमा अनुगमन संयन्त्र गठन गरि परिचालन गरिनेछ । गाउँपालिकाको अनुगमन टोलीमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र लैससास शाखाका प्रतिनिधीहरुको प्रतिनिधित्व गराइनेछ । साथै उक्त टोलीमा महिला, बालबालिका तथा बञ्चित समूहहरुको प्रतिनिधित्व समेत सुनिश्चित हुनेछ ।

मूहले के कति लाभ वा फाइदा लिए भन्ने बारे समेत लैससासको दृष्टिकोणबाट लेखाजोखा गर्ने गरिन्छ ।

४.३.१... अनुगमन संयन्त्र गठन तथा परिचालन :

परिवर्तन गाउँपालिकाको लैगिक तथा सामाजिक समावेशी नीतिले निर्दिष्ट गरेका नीति तथा कार्यनिर्तिहरुको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गरि आवश्यक सुधार गर्नका लागि अनुगमन संयन्त्रको गठन गरि पचालन गरिनेछ । लैगिक उत्तरदायी कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा र

कार्यान्वयनका विषयमा वार्षिक लेखाजोखा गर्न नियमित अनुगमन गरी तोकीएको ढाँचामा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी सोही आधारमा आगामी योजनामा सुधारका लागि सुझाव प्रस्तुत गरिनेछ ।

गाउँपालिकाद्वारा जारी गरिएको लैससास नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए नभएको नियमित अनुगमन गरी सुधारका लागि आवश्यक निर्देशन गर्न देहाय बमोजिमका व्यक्ति वा निकायको प्रतिनिधित्व रहने गरी लैससास रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति गठन गरी राष्ट्रिय कार्यविवरण तोकीएको छ ।

(क) गाउँपालिकास्तरीय लैससास अनुगमन तथा निर्देशन समितिमा तपशिलका व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिनिधित्व रहनेछ ।

१) गाउँपालिकाका अध्यक्ष	संयोजक
२) गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष	सदस्य
३) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	सदस्य
४) सामाजिक शबिकास समिति संयोजक	सदस्य
५) पालिकास्तरीय लक्षित समूह सञ्जालबाट गाउँपालिका अध्यक्षले तोकेको कम्तीमा एक महिला अनिवार्य सहित २ जना प्रतिनिधी	सदस्य
६) महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नगरिक शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(ख) लैससास अनुगमन तथा निर्देशन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

- १) लैससास कार्यान्वयन तथा अनुगमन समितिको बैठक संचालन सम्बन्धी कार्यविधि बनाई लागु गर्ने ।
- २) विभिन्न सरोकारवालाको सहभागितामा वार्षिक समिक्ष बैठक गरी अनुगमनबाट तयार गरिएको प्रगति समिक्षा गर्ने र आवश्यक सुझावहरु कार्यान्वयनका लागि गाउँकार्यपालिकामा पेश गर्ने ।
- ३) लैंगिक, सामाजिक, भौगोलिक, आर्थिक तथा सास्कृतिक दृष्टिले पछाडी परेका समूहको समग्र स्थितिको अध्ययन तथा विश्लेषण गरी आवश्यकता अनुसार नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत सुधारका विषयमा गाउँसभमा सिफारिस गर्ने ।
- ४) लैंगिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडी पारिएका व्यक्ति समुदायलाई लक्षित गरी नेतृत्व क्षमता विकासका नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा भए नभएको अनुगमन गरी लैससासमैत्री बनाउन आवश्यक सुझाव दिने ।
- ५) लैससास नीति तथा रणनितिसंग सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन चरणमा आवश्यकता अनुसार सहयोग तथा समन्वय गर्ने र नियमित अनुगमन गरी सुधारका लागि हरेक चौमासिक रुपमा सम्बन्धीत विषयगत शाखा तथा निकायहरुलाई सुझाव पेश गर्ने ।

- ६) वडा तह र समग्र गाउँपालिकाको लैससास हिसावले खण्डित तथ्यांक संकलन तथा विश्लेषण गरी सोही अनुरूप वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र योजना निर्माण गर्न योजना तर्जुमा समिति र गाउँसभामा सिफारिस गर्ने ।
- ७) लैससास बजेट परिक्षण कार्यदल संग समन्वय गरी सवार्षिक रूपमा लैससास बजेट परिक्षण गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।
- ८) लैंगिक हिंसा, घरेलु हिंसा, लैंगिक विभेद, यौनजन्य दुरव्यवहार, शोषण लगायत विभिन्न जेखिममा रहेका महिला किशोरी र बालिकाहरुको संरक्षणका लागि राहात, पुनस्थापन र बैकल्पीक हेरचाह सम्बन्धी कार्य योजना बनाई लागु गर्न निर्देशन गर्ने ।
- ९) लैससास नीति कार्यान्वयन क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिम न्यूनिकरणका लागि सुझावहरु पेश गर्ने ।
- १०) लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय नीति तथा कानूनहरुको स्थानीयकरण गरी कार्यान्वयन गर्न गराउन विभिन्न सरोकारवाला निकाय बिच नियमित समन्वय र साभेदारी गर्ने ।
- (ग) **वडास्तरको लैससास अनुगमन तथा निर्देशन उपसमितिमा तपशिलका व्यक्ति वा संस्थाको प्रतिनिधित्व रहनेछ।**

१) वडा अध्यक्ष	संयोजक
२) वडा समितिका सदस्यहरु	सदस्य
३) वडास्तरीय लक्षित समुह सञ्जाल मध्येबाट वडाले तोकेको कम्तीमा एक महिला सहित २ जना प्रतिनिधी	सदस्य
४) वडास्तरीय बाल संजालको अध्यक्ष	सदस्य
५) वडा सचिव	सदस्य सचिव

(घ) वडास्तरीय अनुगमन तथा निर्देशन उपसमितिको काम कर्तव्य र अधिकार

- १) लैससास हिसावले वडा तहको खण्डित तथ्याङ्क संकलन तथा नियमित अद्यावधीक गर्ने गराउने ब्यवस्था मिलाउने ।
- २) वडातहका योजना तर्जुमा छनौट प्रकृत्यामा विपन्न तथा बञ्चित वर्ग र महिलाहरुलाई अनिवार्य सहभागी गराउने वातावरण मिलाउने
- ३) वडास्तरमा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याई महिला र विपन्न वर्गहरुको सूचना, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा लाभ प्राप्तीमा समावेशी पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- ४) वडास्तरमा योजनाको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउन अनुगमन गरी आवश्यक सुझाव दिने ।

- ५) गाउँपालिकाले लैससास रणनीतिमा प्राथमिककरण गरेका लक्षित समुहको आर्थिक सामाजिक र राजनैतिक शसक्रिकरणका लागि योजना तथा कार्यक्रम बनाई गाउँसभामा पेश गर्ने ।
- ६) वडास्तरमा संचालीत योजना तथा कार्यक्रमहरु लैससासमैत्री भए नभएको अनुगमन गरी लैससास उत्तरदायी बनाउन पहल गर्ने ।

४.४ लैससास रणनीति कार्यान्वयन सम्बन्धी सम्भाव्य जोखिम तथा न्यूनीकरणका उपायहरु :

लैससास विषय अन्तरसम्बन्धित सवाल भएकोले कुनै एउटा मात्र निकायको पहलमा पुर्णत अवलम्बन गर्न सकिदैन । लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको मूलप्रवाहीकरण गर्न स्थानीय सरकार लगायत सबै सरोकारवाला निकायहरुको निकटतम समन्वय र सहकार्यको आवश्यकता पर्दछ । लैससास नीतिले प्रत्याभुत गरेका प्रावधानहरु कार्यान्वयनका सन्दर्भमा समाजमा बिद्यमान हानिकारक गलत सामाजिक अभ्यास तथा प्रचलन र पितृसतात्मक सोचको कारण विभिन्न जोखिमहरु सामना गर्नुपर्ने अवस्था आउने देखिन्छ । उल्लेखित नीति, रणनीति र कार्यनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको क्रममा आउन सक्ने देहाय बमोजिमका सम्भाव्य जोखिम तथा चुनौतीहरुको आधारमा जोखिमको निराकरणका लागि देहाय बमोजिमका उपायहरु अवलम्बन गरिने छ ।

क्र.सं	संभावित जोखिम	जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरु	कैफियत
१	गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधी र कर्मचारीमा लैससास सम्बन्धी साभा बुझाई तथा एकरूपतामा कमी हुन सक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> सहभागितात्मक अभिमूखिकरण तथा सहजीकरणबाट लैससास अवधारणाबारे समान बुझाई बनाउने । लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानुन र अन्तराष्ट्रिय प्रावधान बारे अभिमूखिकरण गर्ने । 	
२	सामाजिक विकासका कार्यक्रमले भौतिक विकासका कार्यक्रमले जस्तो तत्काल परिणाम देखाउन नसकिने हुदा लैससास विषय स्थानीय सरकारको प्राथमितामा नपर्न सक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> लैससासको महत्व र सरकारद्वारा जारी गरिएका कानुन तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता बारेमा जानकारी गराई लैससास विषयलाई प्राथमितामा राख्न नीतिगत व्यवस्था गर्ने । लैंगिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमाका लागि नियमित समन्पयलाई प्रभावकारी बनाउने । 	
३	लैससास नीति कार्यान्वयनमा आवश्यक ज्ञान, क्षमता र दक्ष मानवस्रोतको कमी हुन सक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाबाट क्षमता विकासका कार्यक्रममा लगानीको वातावरण मिलाई दक्ष मानवस्रोतको उत्पादन तथा परिचालन गर्ने । 	
४	लैससास नीतिमा उल्लेखित प्रावधानहरु कार्यान्वयन गर्न स्रोत साधनको सीमितता हुन	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको स्रोत परिचालनमा न्यायोचीत बितरण प्रणालीको अवलम्बन गर्ने । वार्षिक योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा 	

	सक्ने ।	<p>लैससास सम्बन्धी विषयहरूलाई प्राथमिकतामा राख्न नियमित समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ लैससास क्षेत्रमा स्रोत व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित संघ संस्थासंग समन्वय र सहकार्य बृद्धि गर्ने । 	
५	गाउँपालिका लैससास उत्तरदायी बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रति संबेदनशिलताको अभाव हुन सक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ लैससास उत्तरदायी योजना तथा बजेट र कार्यक्रमका लागि नियमित लैससास परिक्षण गरी सुझाव कार्यान्वयन गर्ने गराउने । 	
६	टोलबस्ती तथा वडास्तरबाट लैससाससंग सम्बन्धित योजना तथा कार्यक्रमहरू छनौटमा पर्न नसक्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ लक्षित वर्ग समुदायको अवस्था पहिँचान र विश्लेषणका आधारमा योजना छनौट गर्न सहजीकरण गर्ने । ■ योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लक्षित वर्ग समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता बृद्धि गर्न क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने । 	
७	वन्चितीकरणमा परेका वर्ग तथा क्षेत्रको आर्थिक सशक्तिकरणको कमी ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ उद्यमशिलता विकास कार्यक्रमहरू मार्फत लक्षित वर्ग समुदायको रोजगारी र आयआर्जनका कार्यमा संलग्न गराउने । ■ लक्षित व्यक्तिहरूलाई कृषि, पशुपालन लगायतका क्षेत्रमा प्राविधिक सिप तथा तालिमको व्यवस्था गरी उत्पादन भएका प्राविधिक जनशक्तिको आर्थिक शसक्तिकरणका लागि रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने 	
८	खण्डित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू संकलन तथा अद्यावधिक हुन नसक्नु ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ सबै वडाहरूमा खण्डित तथ्यांक अद्यावधिक गरी सोही आधारमा योजना तर्जुमा प्रक्रिया सम्पन्न गर्न समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने । 	
९	स्थानीय स्रोत तथा लाभ र अवसरहरूमा लैगिक तथा समावेशी पहुँच कमी ।	<ul style="list-style-type: none"> ■ योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन सम्बन्धमा अनुगमन तथा निर्देशन प्रणालीलाई नियमित र प्रभावकारी बनाई सुधारका पक्षहरू औल्याई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित पक्षलाई सुझाव सहित निर्देशन गर्ने । ■ लक्षित वर्ग समुदायको विकासका लागि निश्चित प्रतिशत बजेटको व्यवस्था गर्ने । 	

४.५. कानुनी व्यवस्था तथा पुनरावलोकन

४.५.१. कानुनी व्यवस्थाको पालना तथा कार्यान्वयन

परिवर्तन गाउँपालिकाले लैससास रणनीति निर्माण क्रममा लैगिक समानता तथा समावेशीकरण सम्बन्धी राष्ट्रिय कानून तथा नीतिहरु र अन्तराष्ट्रिय महासन्धी, घोषणापत्रहरुमा उल्लेखित प्रावधानहरुलाई आधार मानेको छ ।

४.५.२. नीतिको पुनरावलोकन तथा सुधार

परिवर्तन गाउँपालिकाद्वारा जारी गरिएको लैससास मूलप्रवाहिकरण रणनीति २०७८ लाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आधारमा आधारमा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन वा सुधार गरिनेछ । लैससास रणनीति कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, उपयुक्तता र उपादेयता सम्बन्धी आबधीक समिक्षा वा पुनरावलोकन गरी आवश्यकता अनुसार आवधिक रुपमा समसामयिक विषयहरुमा परिमार्जन एवं सुधार गरिने छ ।

अनुसुची १

लैससास रणनीति निर्माण तथा कार्यान्वयन कार्यदल गठन :

लैससास निर्माण तथा कार्यान्वयन कार्यदलमा सहभागिहरुको विवरण निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

- १) संयोजक : श्री हित कुमारी बुढामगर, गा.पा. उपाध्यक्ष
- २) सदस्य: श्री हरि प्रसाद बुढामगर, संयोजक सामाजिक विकास समिति
३. सदस्य : श्री उत्सीवा विश्वकर्मा, कार्यपालका सदस्य
- ४) सदस्य: श्री ललित कुमार बुढामगर, लैससास सम्पर्क ब्यक्ति
- ५) सदस्य श्री कल्पना विष्ट, कार्यपालिका सदस्य
- ६) सदस्य : श्री सुक बहादुर बुढा, वडा अध्यक्ष वडा नं ५
- ७) सदस्य सचिव : श्री अञ्जु वली महिलता तथा बालबालिका शाखा प्रमुख

अनुसुची २

परिवर्तन गाउँपालिका भित्र लैससासको क्षेत्रमा क्रियाशिल सरोकारवालाहरु :

- महिला तथा बालबालिका शाखा, न्यायिक समिति, लगायत सबै विषयगत शाखाहरु
- वडा कार्यालय
- शिक्षण संस्था
- गाउँपालिका तथा वडास्तरीय बालअधिकार समिति
- हिंसा पिडित महिला, बालिका र किशोरीका लागि जिल्लामा अल्पकालिन सेवा केन्द्र

- किशोरी समूह /सञ्जाल, बाल संजाल
- टोल विकास संस्था लगायत विभिन्न उपभोक्ता समिति
- अस्पताल र अस्पतामा आधारीत एक द्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्र ।
- लैससास. निर्माण तथा कार्यन्वयन कार्यदल
- प्रहरी चौकी र जिल्ला प्रहरी कार्यालय (महिला सेल)
- जिल्ला अदालत र जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय
- जिल्ला प्रशासन कार्यालय र जिल्ला समन्वय समिति
- गैसस महासंघ लगायत हुरेक नेपाल, रुडास नेपाल, सिद्धार्थ सामाजिक विकास केन्द्र, यू.एन.एफ. पि.ए., पास नेपाल आ.पि.एस नेपाल, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी जिल्ला शाखा
- पत्रकार महासंघ र विभिन्न सञ्चार माध्यम
- स्वास्थ्य संस्था, आमा समूह र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीका
- बैङ्क तथा वित्तिय संस्थाहरु
- प्रदेश मन्त्रालय तथा विषय गत शाखा र संघिय तहका मन्त्रालय तथा कार्यलय विषयगत शाखा

अनुसूची ३ :

लैससास रणनीति निर्माण क्रममा समूह छलफल क्रममा सहभागि सदस्यहरुको नामावली

समूह १

श्री सुक बहादुर बुढा वडा अध्यक्ष वडा नं ५, श्री धुवराज न्यौपाने निमित्ति प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, श्री विनोद वि.क., रोजगार संयोजक, श्री विकास विक्रम आलेमगर, प्रा.स., श्री भिम बहादुर बुढामगर कृषि शाखा, श्री अञ्जु वली, एम.आइ.एस. अपरेटर ।

समूह २

श्री हित कुमारी बुढा , उगा.पा. उपाध्यक्ष, हरि प्रसाद बुढामगर वडा अध्यक्ष वडा नं २, वडा अध्यक्ष, दल बहादुर पुन वडा सदस्य वडा नं ६, सुर्य प्रकाश डाँगी कृषि अधिकृत, दिपक घर्तिमगर स्वास्थ्य शाखा, अनिसा घर्ति ब.पो.या.स., मनिषा घर्ति उद्यम विकास सहजकर्ता, हरिषचन्द्र डाँगी लेखापाल ।

समूह ३ :

श्री निमकान्त डाँगी गाउँपालिका अध्यक्ष, श्री बम बहादुर पुन वडा नं १, भुभिराम डाँगी वडा नं ३ वडा अध्यक्ष, श्री चित्रा बस्नेत शिक्षा अधिकृत, जगदिव नगाल सुचना प्रविधि अधिकृत, बिष्णु बुढा पशुस्वास्थ्य प्रमुख, कृष्ण प्रसाद थारु कम्प्युटर अपरेटर, शेर बहादुर डाँगी पोषण सहजकर्ता ।

अनुसुचि ४ परिवर्तन गा.पा.को लैससास कार्यशालामा सहभागिहरुको नामावली बिबरण

क्र. स	नाम	पद	सम्पर्क नं	इमेल	लिङ्ग			सामाजिक समावेशिकरण						
					म	पु	अन्य	बा. क्षे.ठ.	जनजाति पहाड/ तराई	दलित पहाड / तराई	मधेशी	मुस्लिम	अन्य	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु
१	निमकान्त डाँगी	अध्यक्ष	९८५७८२२२६२	nimkantadangi@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-
२	हित कुमारी बुढामगर	उपाध्यक्ष	९८५७८२५६७०	hitkumaribudhamagar@gmail.com	√	-	-	-	√	-	-	-	-	-
३	धुबराज न्यौपाने	नि. प्र.प्र. अधिकृत	९८५७८४९००२	raazdhruva@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-
४	सुक बहादुर बुढा	वडा अध्यक्ष वडा नं ५.	९८५७८३४९९३	budhathaman@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-
५	चित्रा बस्नेत	शिक्षा अधिकृत	९८५७८८४९००५	chitrabasnet4@gmail.com	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
६	बिनोद वि.क.	रोजगार संयोजक	९८५९२९९४४२	binod@gmail.com	-	√	-	-	-	-	√	-	-	-
७	दिपक घर्तिमगर	स्वा. व्यवस्थापक	९८५७८४९००४	dipakghartimagar@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-
८	कृष्ण प्रसाद थारु	कम्प्युटर अपरेटर	९८४८०९२७५३	krish.prsc@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-
९	मनिषा घर्तिमगर	उद्यम वि. सहजकर्ता	९८६९९७९८०२	-	√	-	-	-	√	-	-	-	-	-
१०	भिम कुमारी बुढामगर	कृषि शाखा प्रमुख	९८४७९२५७०२	bhimkbudhamagar@gmail.com	√	-	-	-	√	-	-	-	-	-
११	दल बहादुर पुन	वडा सदस्य	-	-	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-

		वडा नं ६													
१२	अञ्जु वली	एमआइएस अपरेटर	९८४४७२५२९०	anjuoli9900@gmail.com	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-	-
१३	बिष्णु बुढा	प.स्वा...प्रा.	९८४२५९९२६४	bishnubudharukhukhet@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
१४	सुर्य प्रकाश डाँगी	कृषि अधिकृत	९८५३९३८८६५	dc Surya9@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-
१५	बिकास विक्रम आलेमगर	प्राविधिक शाखा	९८४९९४२७०९	magarbikram65@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
१६	जगदिब नगाल	सुचना प्र. अधिकृत	९८५७०७७३९४	ito.paribartanrman@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-
१७	हरिषचन्द्र डाँगी	सहायक पाँचौ	९८५७८८००५०	harishdangi110@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-
१८	बम बहादुर मगर	वडा अध्यक्ष वडा नं ९	९८६४४९७९६९	-	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
१९	भपिराम डाँगी	वडा अध्यक्ष वडा नं ३	९६९६५८०७२	jhapiram@gmail.com	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-
२०	हरि प्रसाद बुढामगर	वडा अध्यक्ष वडा नं २	९८५७८४५२५२	sambegmagar@gmail.com	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-
२१	हर्कला वली	का. स.	९८६८६०३४६०	-	√	-	-	√	-	-	-	-	-	-	-
२२	शेर बहादुर डाँगी	पोषण संयोजक	-	-	-	√	-	√	-	-	-	-	-	-	-
		जम्मा													

जनप्रतिनिधिको संख्या : ७ जना

कर्मचारीको संख्या : १४ जना

अन्य सहभागीको सं (संघसंस्था तथा संजालबाट) : ९ जना

अनुसुची ५

अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएका दस्तावेजहरुको सुची :

- लैंगिक हिंसा नियन्त्रण कोष संचालन कार्यविधि
- आबधीक योजना २०७४।०७५। देखि ०७८।०७९
- अपांग परिचयपत्र बितरण कार्यविधि २०७५
- बाल अधिकार समिति गठन कार्यविधि २०७७
- बाल संरक्षण कोष संचालन तथा ब्यवस्थापन कार्यविधि २०७७
- ज्येष्ठ नागरीक क्लव गठन तथा संचालन कार्यविधि २०७७
- गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४
- न्यायीक समितिको कार्यविधि सम्बन्धी ऐन २०७५
- नेपालको संबिधान २०७२
- लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानुन
- लैससास सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय महासन्धी तथा प्राबधानहरु